

Fakulteta za socialno delo

Univerza v Ljubljani

Ajda Zagoričnik

**Pomoč in podpora rejniškim družinam na področju CSD
Ljubljana**

Magistrsko delo

Mentorica:izr. prof. dr. Jelka Zorn

Polzela, 2024

Fakulteta za socialno delo

Univerza v Ljubljani

Ajda Zagoričnik

**Pomoč in podpora rejniškim družinam na področju CSD
Ljubljana**

Magistrsko delo

Mentorica:izr. prof. dr. Jelka Zorn

Polzela, 2024

Zahvala

Najprej bi se rada iskreno zahvalila mentorici izr. prof. dr. Jelki Zorn za vso potrpežljivost, spodbudo, podporo in vse smernice pri pisanju magistrskega dela.

Hvala družini, mojim staršem za dolgoletno podporo, kot tudi moji novi družini, ki verjame vame in me vsakodnevno razveseljuje.

Velika hvala tudi sogovornicam za čas in sodelovanje, brez njih naloge ne bi bilo.

Povzetek

V teoretičnem delu so predstavljeni osnovni pojmi, vezani na družino, socialno delo z družino in rejništvo kot del teorije socialnega dela. Vsebuje pregled že obstoječe literature, ki obravnava tematiko družine, teorije navezanosti in socialnega starševstva. V tem delu sem predstavila teoretično gradivo na temo dela z matično družino v sistemu rejništva in strokovne smernice za delo z družino, ki ima otroka v rejništvu. Zanimalo me je predvsem, kako je rejništvo v Sloveniji urejeno v zakonodaji, prav tako pa sem pregledala teoretične usmeritve na področju socialnega dela z družino in specifično dela z družinami, vpletenimi v projekt rejništva. V raziskovalnem delu sem predstavila kvalitativno raziskavo. Opravila sem 9 polstrukturiranih intervjujev z rejnicami, ki živijo na območju krajevne pristojnosti Centra za socialno delo Ljubljana ter dva razgovora s strokovnima delavkama, ki sta bili takrat na CSD Ljubljana na področju rejništva. Raziskovala sem perspektivo rejnic. Ugotovila sem, da ima rejništvo nekaj sistemskih pomanjkljivosti, kot na primer slabo plačilo za delo ter finančna opora za materialne stroške otroka rejnikom, pa tudi preobremenjenosti socialnih delavk, zaposlenih na centrih za socialno delo, kar pripelje do slabšega sodelovanja z rejnicami. Je pa raziskava tudi pokazala, da dobra praksa pri nas obstaja in se izvaja. Videla sem, da dobra praksa obstaja tam, kjer je omogočeno strokovno socialno delo ter dobro razvita mreža pomoči ob rejnici. Seveda pa se mora zavedati tudi svoje odgovornosti in imeti občutek, da zmore. Rejništvo je vedno izvirni delovni projekt pomoči.

Ključne besede: rejništvo, socialno delo z otroki v rejništvu, socialno delo z družino, podpora rejniškim družinam

Abstract

The theoretical part outlines the basic concepts of family, social work with families and foster care, all together as part of social work theory. Besides that, the theoretical part contains an overview of the existing literature on family, attachment theory and foster care. The main point of interest was how foster care is regulated in Slovenia through legislation, in addition to investigating the foster care regulation I have given attention also to the analysis, of the theoretical orientations in the field of social work with families in general and work with families involved in foster care specifically. The analytical part, contains an interpretation of the results of qualitative research obtained by conducting 9 semi-structured interviews with foster mothers who live in the area of jurisdiction of the Centre for Social Work Ljubljana and interviews of 2 social workers who, at that time, had been employed at the said center for social work and had been responsible for the foster care area. The conducted study has shown that the foster care system in Slovenia experiences some systemic shortcomings, such as a low foster parents' compensation and a lack of financial support for material costs deriving from child care, as well as overworked social workers employed at social work centers, which negatively impacts on social worker-foster parent collaboration. However, the research also showed that good practice exists and is implemented in our country, where there exists a possibility for carrying out the social work services professionally and there is a well-designed strategy for helping out foster parents in place. It is evident, though, that foster parents need to understand what responsibilities they have and have the confidence to execute them at the same time. In essence, foster care is a work project with the aim of providing help.

Keywords: foster care, social work with children in foster care, social work with families, support for foster families

VSEBINA

1	Uvod.....	8
1.1	Družina.....	8
1.1.1	Družine in spremembe v družinah	8
1.1.2	Teorija navezanosti	11
1.2	Socialno delo z družino	13
1.3	Socialno starševstvo	15
1.4	Soskrbnništvo – rejništvo za postmoderno socialno delo	15
1.5	Rejništvo	16
1.5.1	Pojem rejništva.....	16
1.5.2	Delo z rejniško družino	19
1.5.3	Pravni vidik rejništva	21
1.5.4	Matična družina	26
1.5.5	Otrok z dvema družinama	29
1.5.6	Individualna projektna skupina	31
2	Metodologija.....	33
2.1	Problem	33
2.1.1	Vrsta raziskave	35
2.1.2	Merski instrumenti ali viri podatkov	35
2.1.3	Opredelitev enot raziskovanja – populacija in vzorec	36
2.1.4	Zbiranje podatkov oziroma empiričnega gradiva.....	36
2.1.5	Obdelava in analiza podatkov	37
2.2	Rezultati.....	38
2.2.1	Dobre izkušnje rejnic.....	38
2.2.2	Potrebe otrok v rejništvu	39
2.2.3	Potrebe rejnic.....	41
2.2.4	Sodelovanje s strokovnimi delavci	43
2.2.5	Sodelovanje rejnic z matično družino	45
2.2.6	Sodelovanje s strokovnjaki.....	51
2.2.7	Sodelovanje med rejniki.....	53
2.2.8	Slabe izkušnje rejnic	55
2.2.9	Izobraževanje za rejnice	56
2.3	Razprava	59
2.4	Povzetek ugotovitev in predlogi.....	62
3	Literatura.....	64

1 UVOD

1.1 DRUŽINA

1.1.1 Družine in spremembe v družinah

Družina je pomembna za vsakega posameznika, saj je temelj razumevanja sveta, na katerem gradimo svoje življenje. Tomori (1994) meni, da lahko človek v družini doživlja največje veselje in najbolj boleča razočaranja. Marsikdo prejema v svoji družini izjemno moč, drugi pa doživlja najbolj boleča izčrpavanja. V družini prejema človek največ skrbi in nege, a mora izpolnjevati tudi najtrše zahteve.

V vsakem zgodovinskem obdobju človeštva, v vsaki civilizaciji in kulturi, v vsakem družbenem redu je imela družina svoje posebno mesto. Njena vloga se spreminja hkrati s časom, drugačnimi življenjskimi, političnimi, tehnološkimi in gospodarskimi razmerami (Tomori, 1994).

Definicij o družini je veliko. Čačinovič Vogrinčič pravi: »Družino tvorita dva ali več posameznikov, ki so v interakciji, imajo skupne motive in cilje; povezujejo jih skupna pravila, norme in vrednote; odnose v njej odraža in določa relativno trajna struktura statusov in vlog, v družini se oblikujeta zanjo značilna struktura moči in način vodenja; izoblikuje se relativno trajna mreža komunikacij ter statusov in vlog posameznih družinskih članov v njej; razločijo se čustveni odnosi med člani.« (1992: 105)

V zadnjih nekaj desetletjih opažamo pomembne spremembe družinskega življenja, ki jasno kažejo, da se družine odmikajo od modernega modela nuklearne družine kot neolokalne skupnosti, sestavljene iz heteroseksualnih poročenih parov z otroki. Z veliko gotovostjo je mogoče trditi, da je v zadnjem času prav intenzivno spreminjanje družine glavna značilnost družinskega življenja (Rener idr., 2006).

Definicijo družine je treba oblikovati tako, da bo razlikovalna, kar pomeni, da mora zajemati bistvene lastnosti družine, ki jo sestavljajo, hkrati pa se mora razločevati od drugih podobnih oblik sobivanja ljudi. Biti mora inkluzivna, zajemati mora vse oblike in načine družinskega življenja, ki se pojavljajo v vsakodnevnem življenju (Rener idr., 2006).

»Definicija OZN pravi, da družino predstavljajo vsaj en (odrasel) človek ali skupina ljudi, ki skrbi za otroka/e in je kot taka (torej kot družina) prepoznana v zakonodajah ali običajih držav članic (Family Forms and Functions, 1992), pri čemer je drugi del stavka očitno 'politično kompromisni sporazum' z državami članicami, v prvem delu pa sporoča, da je skrb za otroka/e edini zares sestavni element definicije in hkrati element, ki družine razlikuje od partnerskih zvez, zakonske zveze, gospodinjstva in sorodstva, v katerih starševsko razmerje niti ni nujno niti bistveno.« (Rener idr., 2006, str. 17)

Čačinovič Vogrinčič pravi: »Naloga družine je, da na svoj poseben, edinstven način obvlada neskončno raznolikost med posamezniki in ustvari sistem oz. skupino, ki bo omogočila srečanje, soočenje in odgovornost.« (1998, str. 10) Tako naj bi bili »osnovni družinski cilji zadovoljiti čustvene potrebe, potrebe po moči in smislu.« (Čačinovič Vogrinčič, 1998, str. 92)

Družina na svoj edinstven, poseben način omogoči in obvlada neskončno raznolikost med posamezniki in ustvari skupino oziroma sistem, ki bo omogočil srečanje, soočenje in odgovornost za soočenje. Tako postavljena naloga govori o podrobnostih socializacijskega procesa – družina je prostor, kjer se človek mora naučiti preživeti (Čačinovič Vogrinčič, 1998, str. 19).

Od časov klasične družine do moderne družine so se osnovna pravila, na katerih ljudje utemeljujejo svojo zasebnost, temeljito spremenila. Seksualnost se je ločila od reprodukcije. Oblike družinskega življenja so se zelo pluralizirale. Ob klasični jedrni družini se uveljavljajo mnoge družinske oblike – enostarševske, reorganizirane, razširjene, ki jih v politično korektnem besednjaku ne poimenujemo več kot »nepopolne«. Poleg biološkega starševstva vedno bolj postajajo v družbi vidne različne oblike socialnega starševstva. Družina izgublja pomen ekonomske skupnosti in vse bolj postaja socialno-emotivna skupnost. Romantično ljubezen kot način, kako ljudje postajajo partnerji, zakonci in oblikujejo družine, nadomeščajo materialni interesi. Danes je težko govoriti o klasični družini, zato se je v sociologiji uveljavil pojem pluralizacije družine oz. družinskega življenja. Družino je vse težje opredeliti, črno-beli pogled na družine so zamenjale različne oblike družine. V tem se prepozna osnovna težnja, ki se spreminja od prebivanja v skupni stiski do izbirne skupnosti, kar ne pomeni razkrajanja družine, temveč njeno novo zgodovinsko preoblikovanje (Ule in Kuhar, 2003).

Zaradi različnih oblik individualizacije življenjskega poteka prihaja do večje pluralizacije družinskega življenja. Vedno več je reorganiziranih družinskih skupnosti, ker partnerji, ki so že živeli v družinskih skupnostih, zaradi ločitve ali izgube partnerja vstopijo v novo družinsko skupnost. Zato tudi biološko starševstvo vse bolj nadomešča socialno starševstvo, kjer vlogo starša prevzame oseba, ki v resnici živi z otrokom in skrbi zanj. Po drugi strani pa otrokovo rojstvo ni več vezano na partnersko zvezo ali zakonsko skupnost, temveč gre lahko za zavestno odločitev za enostarševsko družinsko skupnost ali zavestno odločitev za življenje brez otrok (Ule in Kuhar, 2003).

Ne glede na svojo formalno sestavo pa večina družin odpravlja iste, nezamenljive naloge v osebostnem razvoju in medsebojni dinamiki svojih članov. Vendar družine običajno ne vidimo v vsej njeni celovitosti; je kot ledena gora, od katere se vidi le njen vrh. O tem, kako jo vodijo tokovi in kako se usmerja v njih, pa odloča predvsem tisti njen del, ki očem ni viden. Od tega, kaj se skriva pod gladino, je odvisna njena trdnost in iz nje izvirajo tudi razpoke, zaradi katerih se lahko prelomi (Tomori, 1994).

V letu 2019 se je začel uporabljati Družinski zakonik (Uradni list RS, št. 15/2017, 21/2018, 22/2019, 67/2019 – v nadaljnjem besedilu: DZ), ki je bil sprejet 21. marca 2017. Ta zakonik med drugim tudi na novo definira pojem družine v slovenskem družinskem pravu. Pred tem zakonikom se je uporabljal Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (v nadaljnjem besedilu: ZZZDR). Družinski zakonik spreminja definicijo družine po ZZZDR. Družino definira kot življenjsko skupnost otroka s starši: z obema staršema ali enim od staršev (prvi odstavek 2. člena DZ). Družino tudi po DZ ustvarja otrok s samo tistim biološkim ali socialnim staršem, s katerim živi. Družina po DZ uživa posebno varstvo države zaradi koristi otrok (drugi odstavek 2. člena DZ). Nastanek družine sam po sebi ne ustvarja pravnih posledic, saj družina ni institut družinskega prava. Družina zato v družinskem pravu ni varovana in urejena neposredno na temelju lastnega instituta, temveč posredno prek različnih institutov družinskega prava. Ti instituti varujejo družino in njene člane tako, da je zagotovljena otrokova korist. DZ določene pravice in obveznosti nalaga tudi rejniku, skrbniku in sorodniku, kateremu je podeljena starševska skrb, in pojem družine razširja tudi na življenjsko skupnost otroka z njimi (Novak, 2020).

Definicija družine v 2. členu DZ ne samo da še vedno močno odstopa od predstav družine v dejanskem življenju in v splošnem pogovornem jeziku, ampak je tudi kot definicija preveč toga in neživljenjska celo za zakonodajalca (Novak, 2020).

1.1.2 Teorija navezanosti

Teorija navezanosti temelji na delih Bowlbyja in Ainsworth. Bowlby je bil prepričan, da so otrokove izkušnje v družini vzrok za emocionalne motnje. Prepričan je, da otrokom najbolj pomagamo s tem, da pomagamo njihovim staršem. Pobuda za njegovo raziskovanje je bil vojni čas, ki je ločil mnoge otroke od mater (Cugmas, 2001).

Odnosi med ljudmi so pogoj za zdrav razvoj, v središču raziskovanja pa je navezanost. Navezanost pomeni socialno, biološko in psihološko povezanost med skrbnikom in otrokom. Po Bowlbyju (1969, 1973, 1980) je navezanost prilagoditev, ki pojasnjuje, kako otrok naveže stik s starši oziroma skrbnikom in njegov odziv na prekinitev stika.

Otrokov občutek varnosti in zaščite je pomemben za njegov čustveni in socialni razvoj. Za razvoj tega občutka je pomembna kakovost odnosov med otrokom, starši ali skrbniki. Raziskave kažejo, da zgodnji odnosi odločujoče vplivajo na otroka in da je varna navezanost na starše pomembna za otrokov čustveni razvoj. Kadar otrok čuti, da je ogrožen, prestrašen ali pod stresom, v prvem letu starosti poišče telesno bližino primarnih skrbnikov oziroma staršev, saj mu pomenijo čustveno oporo. Bližina s skrbnikom daje otroku varno izhodišče za njegovo raziskovanje. Otroci potrebujejo ob sebi osebo, na katero se lahko navežejo in se ob njej počutijo varne in zaščitene (Erzar in Kompan Erzar, 2011).

Ainsworth na podlagi otrokovih reakcij razlikuje štiri tipe navezanosti. Otroke deli na tiste, ki se počutijo varne, in tiste, ki se počutijo ogrožene. Pri otrocih obstajajo tri oblike ogrožajočih navezanosti: ambivalentna, izogibajoča in dezorganizirana ali dezorientirana navezanost (Erzar in Kompan Erzar, 2011).

Po Bowlbyju razlikujemo štiri faze navezanosti, ki se razvijajo do tretjega leta starosti. Trajanje posamezne faze je odvisno od empatičnosti in senzitivnosti oseb, na katere se otrok naveže.

1. Orientacija in signali z omejenim razločevanjem prisotnih oseb. V tej fazi otrok razlikuje med osebami na podlagi sluha in vonja, ta faza traja od otrokovega rojstva do 8.–12. tedna.

2. Orientacija in signali glede na določeno osebo ali več oseb. V tej fazi otrok loči med materjo in drugimi osebami. Po 12. tednu se otrok intenzivno odziva na podlagi zvočnih dražljajev. Pri otrocih, ki živijo s starši, traja ta faza do 6. meseca.
3. Vzdrževanje bližine osebe s pomembno motoriko in drugimi signali. Otrok uporablja materin prihod kot zatočišče za svoje raziskovanje, njenemu odhodu pa sledi z očmi. V tej fazi postane otrok previdnejši do tujcev. Očitna je navezanost na mamo. Začetek te faze je med 6. in 12. mesecem starosti in traja so 3. leta.
4. S 3. letom se začnejo oblikovati partnerski odnosi, ki usmerjajo vedenje glede na namen in cilj. V tej fazi otrok dojema mamo kot osebo s čustvi in motivi. Središče te faze predstavlja razvoj odnosov, partnerstva in sodelovanja (Bowlby, 1982).

1.1.2.1 Pomen navezanosti v rejniških družinah

Rejniške družine imajo vlogo nadomestne družine in omogočajo zdrav razvoj otrokom, ki živijo v ogroženem okolju ali nimajo staršev. Omogočijo jim pridobiti pozitivno življenjsko izkušnjo, pomembno za nadaljnje življenje. Nekateri izmed teh otrok se zaradi te izkušnje vrnejo k matični družini (Kompan Erzar, Rožič, Simonič, 2011).

Otrokova navezanost je zaznamovana z izkušnjami in občutki varnosti ob materi oziroma skrbniku. Vzpostavljen odnos med otrokom in skrbnikom je zelo pomemben. Oblika vedenja, ki jo ima otrok ali skrbnik, ni merilo otrokove navezanosti. Otrok se uči od najzgodnejših razvojnih stopenj od svojih staršev, ki mu predstavljajo vzornike. Na tej podlagi lahko v prvem letu otrokove starosti razberemo, kakšen odnos je imel starš do njega. Starši varno navezanih otrok ravnaajo predvidljivo in v skladu z otrokovo stisko. Otroci, ki so varno navezani, raziskujejo neposredno okolje in imajo občutek, da jim starši stojijo ob strani in se nanje lahko zanesejo. Pri ne-varno navezanih otrocih se v vedenju kažejo znaki negotovosti, pretirana samostojnost, zavračanje tolažbe in stikov. Večina otrok se varno naveže na svoje skrbnike, vendar se boleči spomini pri otrocih zelo počasi celijo. Če otrok živi v ne-varnem okolju, se njegovo raziskovanje odnosov in sveta ter pridobivanje novih izkušenj ustavita, kar lahko povzroči podoživljanje starih izkušenj. Otrokova oblika navezanosti se razvije v prvem letu življenja. Med odraščanjem se znajde v različnih situacijah, v katerih pridobi toliko občutka varnosti in zaupanja, da bo lahko poglobljal občutek varnosti (Erzar in Kompan Erzar, 2011).

Rejniki lahko rejniškim otrokom pomagajo tako, da jim omogočijo zdrave odnose. Otroci, ki so ne-varno navezani, doživljajo starše kot ogrožajoče. Skrbniki lahko s pravilnim pristopom do otrok omogočijo, da se otroci nanje navežejo in spremenijo svoje razmišljanje. Rejniki poskušajo rejniškim otrokom nuditi veliko ljubezni in stikov z njimi, hkrati pa jim dajati občutek varnosti in zaupanja. Z odzivom rejnikov na otrokove razvojne potrebe se spodbuja razvoj otrokove varne navezanosti. Če je rejnik dobro seznanjen s preteklimi vzorci navezanosti, se lahko pomanjkljivosti v otrokovi preteklosti zlahka nadomestijo. Pri rejniških otrocih naletimo na izbruhe jeze in izogibanje stikom. Rejnik lahko otroka spodbuja, da spregovori o svojih občutkih in tako poskuša obvladovati izbruhe jeze. Za te otroke je pomembno, da se jim omogoči doživljanje pozitivnih čustev, kot so ljubezen, zadovoljstvo in ponos. Avtorja svetujeta rejnikom, da imajo otroke, ki se izogibajo navezanosti, vedno v svoji bližini in jih podpirajo. Pri ambivalentno navezanih otrocih je pomembno, da jim rejniki postavijo meje, jih spodbujajo k samostojnosti in vztrajanju pri njihovem prepričanju. Dezorganizirani otroci so tisti, ki so doživeli hude izgube in zlorabe, zato težko navezujejo odnose. Rejniki naj upoštevajo nasvet, da za te otroke poiščejo dodatno strokovno pomoč in tako vzpostavijo varen odnos, saj so ti otroci pogosto napadalni. Z namestitvijo v rejniški družini se počutijo zapuščene in izgubljene, saj pogrešajo interakcijo z družino in skupnostjo. Pomembno je, da rejniške družine omogočajo stike z matično družino in nudijo otroku najboljše (Kompan Erzar, Rožič, Simonič, 2011).

1.2 SOCIALNO DELO Z DRUŽINO

Osrednji način, po katerem se odvija proces pomoči socialnega dela, je pogovor. Postmoderni koncepti so poudarili in izostrili pomen pogovora, govora, jezika, odprtega prostora, kjer sta socialni delavec in uporabnik sogovornika in soustvarjalca. Delovni odnos je dober in uporaben opis odnosa pomoči v socialnem delu, ki omogoča, da socialna delavka in uporabnik vzpostavita proces pomoči. Delovni odnos omogoča in olajša proces pomoči, kar varuje pogovor tako, da se pomoč raziskuje in soustvarja. Delovni odnos je koncept, ki omogoča razvidno strokovno delo skupaj z ljudmi, ki so prišli po pomoč. Odnos med socialno delavko in uporabnikom definiramo kot delovni odnos, ki je opora socialni delavki, da vzpostavi pogovor, ki omogoča raziskovanje in sooblikovanje dobrih izidov. Elementi delovnega odnosa so

dogovor o sodelovanju, instrumentalna definicija problema, katere avtor je Lüssi (v Čačinovič Vogrinčič, Kobal, Mešl in Možina, 2008) in soustvarjanje rešitev ter osebno vodenje avtorjev Bouwkamp in Vries (v Čačinovič Vogrinčič, Kobal, Mešl in Možina, 2008).

V praksi pa se socialna delavka za vzdrževanje in ohranjanje delovnega odnosa opre še na pomembne koncepte socialnega dela, ki so:

- perspektiva moči avtorja Saleebeya,
- etika udeležенosti avtorice Hoffman,
- znanje za ravnanje avtorja Rosenfleda,
- ravnanje s sedanjostjo ali koncept soudeležенosti avtorja Andersena.

Delovni odnos obsega dogovor o sodelovanju, instrumentalno definicijo problema in soustvarjanje rešitev, osebno vodenje, etiko udeležенosti, perspektivo moči, ravnanje s sedanjostjo in znanje za ravnanje (Čačinovič Vogrinčič in Mešl, 2019).

Delo na dveh ravneh je temeljna značilnost procesov podpore in pomoči družini. Naloga socialne delavke je, da vedno v delovni odnos vključi družinske člane, da se skupaj ukvarjajo z želenimi izidi, ki hkrati soustvarijo pomoč in podporo za spremembe v odnosih, ki jih družina potrebuje. Delo na drugi ravni je delo v delovnem odnosu, ki povabi družino v soraziskovanje notranjosti družinske skupine, značilnosti reševanja konfliktov in s tem soustvarjanje sprememb, ki jih potrebujejo. Pri razvidnosti gre za odkrivanje in poimenovanje psihodinamičnih procesov v družini, kjer je razvidno tisto, s čimer se je mogoče soočiti, spoprijeti in za to prevzeti odgovornost; vse tisto, kar je mogoče komunicirati in metakomunicirati. Razvidnost pomeni poimenovanje vsakokratne družinske resničnosti, saj je treba za vsako spremembo v vsakem pogovoru razvidnost na novo ustvariti. Razvidno je vedno znova najprej razvidno v jeziku družine. Raziskujemo razvidno in s tem tudi, kako družina ravna z razvidnostjo ali drugače, z resničnostjo družine, kot jo vidi (Čačinovič Vogrinčič in Mešl, 2019).

Socialna delavka se pridruži družini, ki potrebuje pomoč. Družina in socialna delavka imata enako nalogo: raziskovanje, ki omogoči več potrebne razvidnosti, da bi družina razvila kompetentnost in okrepila svoje člane. Izhodišče pri reševanju družinske problematike nikoli ne more biti podoba, ki jo ima strokovnjakinja o tem, kakšna bi družina morala biti, pomembno je samo stanje družine in kako družina vidi sebe, pri vsem tem pa je nujno, da

nihče nikogar ne ogroža. Socialna delavka potrebuje znanje o sodobni družini, potrebuje pa tudi metodologijo, ki zagotavlja spoštovanje izvirnosti družine in izvirnost procesov pomoči (Čačinovič Vogrinčič in Mešl, 2019).

1.3 SOCIALNO STARŠEVSTVO

Socialno starševstvo postaja zaradi družbenih sprememb ekonomske, socialne, tehnološke in čustvene narave pomembna sociološka in psihosocialna kategorija in izkušnja, ki si jo deli vse več ljudi. Z rahljanjem ideološkega pomena materinstva kot naravne povezanosti med materjo in otrokom je postalo bolj družbeno sprejemljivo. Socialno starševstvo je razmerje med odraslim in otrokom, ki temelji na dolgotrajnem, socialnem, ekonomskem in čustvenem odnosu, skrbi in navezanosti, znotraj katere odrasli opravlja starševske funkcije ter ima starševske obveznosti in pravice. V času pluralnih družin so socialni starši za otroka »pomembni drugi«, ne glede na to, ali jih tako definira tudi zakonodaja. Socialno starševstvo se nemalokrat razteza tudi na druge odrasle, ki daljši čas skrbijo za otroka in ki jih otroci dojemajo kot starše (Zaviršek, 2012).

1.4 SOSKRBNIŠTVO – REJNIŠTVO ZA POSTMODERNO SOCIALNO DELO

Sitar Surić (2014) predlaga preimenovanje koncepta rejništva. Meni, da je poimenovanje koncepta dela izjemno pomembno za razumevanje ravnanja v okviru koncepta. Rejništvo je v preteklosti pomenilo popolno skrbništvo za otroka. V današnjem času pa je rejništvo soustvarjalen proces, kjer za otroka skupaj v procesu sodelujejo starši, rejniki in center za socialno delo kot soustvarjalci oziroma sodelavci. V tem procesu imajo socialne delavke, rejnice in rejniki, otrokovi starši in drugi soustvarjalci v projektu pomoči novo vlogo, ki zahteva tudi novo poimenovanje. V jeziku socialnega dela je pomembno, kako uporabimo besede, in to je pomembno tudi v projektu rejništva.

Gre za drugačen koncept skrbstva, in sicer »soskrbstva« za otroka. Pri tem se v okviru projekta pomoči v sklopu individualne projektne skupine (v nadaljnjem besedilu: IPS) začasno, dokler otrokova družina ne zmore za otroka popolnoma poskrbeti, skrbstvo za otroka deli med različne udeležence – starše, rejnike, center za socialno delo in druge otroku pomembne

osebe. Ta oblika pomoči otroku in njegovi družini se imenuje »soskrbništvo« (Sitar Surić, 2014).

Novo poimenovanje skrbi za otroke, ki je po avtoričinem mnenju primernejše, bi lahko otroku prineslo veliko dobrega, predvsem zaradi večjega poudarjanja sprememb v konceptih socialnega dela, in sicer od usmerjenosti k problemu do soustvarjanja in sodelovanja v skupnem projektu pomoči. Podprlo bi otrokovo družino v njenih zmogljivostih, rejniki pa bi postali aktivni sodelavci v projektu pomoči, spodbudilo pa bi tudi sodelovanje vseh udeleženi. Izjemno pomembno je, da bi otroku odvzelo veliko breme oziroma prepogosto stigmo zdajšnjega izraza rejništvo (Sitar Surić, 2014).

Z novim izrazom bi rejništvo lahko lažje premostilo prehod iz popolne skrbi za otroka, ker starši ne zmorejo, v postmoderno soustvarjanje projekta pomoči družini (Sitar Surić, 2014). Menim, da bi sprememba izraza pomagala tudi rejnikom, ki so v zdajšnjem konceptu rejništva družbeno pojmovani skoraj tako kot posvojitelji. Z večjo udeležbo rejnikov v celotnem procesu podpore in pomoči v projektu skrbi za otroka in podpore družini bi bilo tudi vračanje otroka v matično družino za vse veliko lažje.

1.5 REJNIŠTVO

1.5.1 Pojem rejništva

Rejništvo je institucionalna oblika skrbi za otroka, ki v določenem času v svoji družini nima dobrih razmer za življenje in mu morata država in stroka zagotoviti dobre varne razmere za rast in razvoj v skladu z vsemi temeljnimi pravicami otroka zunaj njegove družine. Namestitev v rejniški družini je ena od možnih oblik podpore in pomoči otroku in njegovi družini. Slovenska zakonodaja v nekdanjem Zakonu o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (2004) in v Zakonu o izvajanju rejniške dejavnosti (2002) (v nadaljnjem besedilu: ZIRD), v Pravilniku o pogojih za izvajanje rejniške dejavnosti (2003) in v Družinskem zakoniku (2017) definira namestitev v rejniško družino kot začasen ukrep, saj se že sama odločitev za življenje otrok v rejniški družini povezuje z nalogo, da se hkrati začne projekt podpore in pomoči družini, da bi premagala, spremenila, omilila tiste okoliščine, ki so zahtevale izločitev otroka in namestitev v rejniško družino (Čačinovič Vogrinčič in Mešl, 2019).

Sitar Surić (2014) opaza, da se je v sodobnem socialnem delu pojmovanje rejništva razvilo iz popolnega osnovnega skrbništva za otroka, ki nima staršev ali ti zanj ne morejo poskrbeti, v soustvarjanje, skupno načrtovanje v IPS, torej skupno skrbništvo za otroka, v katerem sodelujejo starši, rejniki in center kot soustvarjalci oziroma sodelavci.

Milošević Arnold (v Sitar Surić, 2014) meni, da ima rejništvo v Sloveniji dolgoletno tradicijo. Prvič je bilo omenjeno v časopisu *Leibeche Zeitung* leta 1906 v poročanju o nameščanju otrok v druge družine. Prvič je bilo pravno urejeno v nekdanji Jugoslaviji leta 1922 z Zakonom o zaščiti otrok in mladine, ki je opredelil, kateri otroci in pod kakšnimi pogoji se nameščajo v druge družine. Takrat so v družine lahko nameščali sirote in zapuščene otroke brez bližnjih sorodnikov, pri tem pa naj bi rejniške družine otrokom zagotavljale ustrezno varstvo in vzgojo. Organizirano rejništvo v Sloveniji se je začelo leta 1926. Leta 1960 je bil sprejet Zakon o rejništvu, ki je pomenil kakovosten premik na tem področju. Leta 1965 je veljalo, da je rejništvo oblika varstva otrok, ki ne morejo živeti pri starših. Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih iz leta 1976 je rejništvo obravnaval kot družinsko razmerje. Poštrak (v Sitar, 2014) pravi, da se je model stroke prek različnih teorij socialnega dela razvijal od tako imenovanega tradicionalnega (kliničnega), prek reformističnega, radikalnega in systemskega do postmodernističnega modela. Tradicionalni model je predpostavljal, da je s posameznikom ali z določeno družbeno skupino nekaj narobe. Reformistični model, ki se je razvil v istem obdobju kot tradicionalni model, in radikalni model izhajata iz predpostavke, da stiske oziroma težave ljudi izhajajo iz neustrezne ali nepravične družbe. Systemske teorije so povezale posameznika in družbo ob predpostavki, da posamezni deli sistema ne morejo biti povsem ločeni drug od drugega. Ekosistemska perspektiva spodbuja socialne delavce k spoznanju, da težave nastanejo zaradi slabe usklajenosti okolja in uporabnikovih potreb, sposobnosti, pravic in želja (Sitar Surić, 2014).

V rejništvu so se zato na podlagi razvoja strokovnih konceptov razvili sodelovanje in soustvarjanje projektov pomoči z matičnimi družinami otrok v rejništvu, izobraževanje rejnikov in vzpostavitev IPS ter izjemen koncept soustvarjanja kot izraz postmodernega socialnega dela. Socialno delo v rejništvu je delo s celostnim sistemom vseh udeležениh v rejništvu, torej gre za sistem sodelovanja in soustvarjanja rešitev (Sitar Surić, 2014).

Delo v rejniškem sistemu je težavna, zahtevna in kompleksna naloga za centre za socialno delo, naloga, ki potrebuje čas, da se vzpostavijo institucionalni in strokovni pogoji za delo.

Stroka socialnega dela je odgovorila na vprašanje, kako ravnati, in s svojimi koncepti seveda institucije, predvsem centre za socialno delo, postavila pred kompleksne zahteve za spremembo organiziranosti, ki bi šele omogočila dobro strokovno delo v rejniškem sistemu (Čačinovič Vogrinčič in Mešl, 2019).

Rejniški sistem po mnenju avtoric potrebuje institucijo, kot je center za socialno delo, torej glavni javni zavod, ki zagotavlja kakovost in razmere za vzdrževanje kompleksnega sistema IPS in ekipe strokovnjakov, ki sodeluje v procesih pomoči in podpore (Čačinovič Vogrinčič in Mešl, 2019).

1.5.1.1 Rejniška družina

Rejniška družina je več kot navadna družina, je družina s posebnimi sposobnostmi. Za svoje delovanje potrebuje več moči in energije. Sodoben koncept rejništva temelji na rejnikih kot sodelavcih v projektu rejništva. Vloga sodelavca pomeni dejavno in strokovno sodelovanje rejnikov v sistemu pomoči otroku v rejništvu, kar ga postavlja v enakovreden položaj vsem drugim strokovnjakom, ki sodelujejo v projektu pomoči otroku. Že zakon torej opredeljuje rejniško družino kot specifično, posebno družino, saj ima še dodatne in posebno zahtevne naloge in se od nje pričakuje več od navadnih družin. Posebnost rejniške družine je, da je pripravljena in sposobna sprejeti otroka, ki potrebuje pomoč, varstvo in oskrbo, in zanj prevzame tako rekoč vso skrb in odgovornost. Rejniška družina mora biti zmožna razumeti potrebe otroka in mu znati ponuditi ustrezno pomoč. Rejniška družina mora biti pripravljena sprejeti tudi otrokove starše in biti zmožna razumeti njihovo stisko. Rejništvo vedno pomeni tudi srečevanje z otrokovimi starši, zato rejniška družina potrebuje zmožnosti za sprejemanje otrokovih staršev, kakršne že so, in zmožnosti za razumevanje njihovega življenjskega sveta (Mali, 2008).

1.5.2 Delo z rejniško družino

Oseba, ki izvaja rejniško dejavnost, je sodelavka socialne delavke in v tem razumevanju njene vloge morata potekati sodelovanje in nadzor pri skrbi za otroka. Od družine, ki izvaja rejniško dejavnost, se pričakuje več kot od drugih družin, postavljena je pred dodatne naloge in obveznosti, za katere potrebuje veliko energije, moči, znanja in sposobnosti. Zato je prav, da pri izvajanju teh nalog ne ostane sama, temveč ima možnost, da predstavi svoj problem, da je slišana, da lahko izrazi svoja stališča in predloge (Tomec in Hudobivnik, 2012b).

Ob otrokovi namestitvi ima socialna delavka nalogo, da z rejniško družino preveri, ali so urejene vse formalnosti. Skupaj preverita, ali je prostor ustrezno pripravljen za otrokov sprejem. Skleniti morata konkreten dogovor o začetnem sodelovanju z matično družino. Delo z družino, ki izvaja rejniško dejavnost, mora socialna delavka vnaprej eksplicirati, se z njo dogovoriti in si tudi zapisati. Skleniti je treba rejniško pogodbo z nosilcem dovoljenja za izvajanje rejniške dejavnosti. Po otrokovi namestitvi postanejo pomembne druge naloge socialne delavke v okviru spremljanja izvajanja rejništva, kot sta spremljanje otrokovega razvoja v rejništvu in izpolnjevanje obveznosti, dogovorjenih z rejniško pogodbo. Pomembna je tudi pomoč družini pri reševanju morebitnih težav v družini in pri urejanju pomembnih stvari v zvezi z otrokom. Pomembno je tudi skupno načrtovanje in spremljanje zastavljenih ciljev, odgovornost se razdeli med vse udeležene v projektu rejništva. Socialna delavka si mora prizadevati za vzpostavitev prostora, kjer se bodo vsi počutili dovolj varne. Pri individualni pomoči osebam, ki izvajajo rejniško dejavnost, je v ospredju konkretna pomoč pri reševanju različnih življenjskih težav, s katerimi se srečujejo družine, ki izvajajo rejniško dejavnost (Tomec in Hudobivnik, 2012b).

Ko se rejništvo končuje, postanejo spet pomembne mnoge iste stvari kot na začetku, samo da gre zdaj za odhod iz družine, ki izvaja rejniško dejavnost, in pripravo na spremenjen življenjski položaj. Pri udeležениh se pojavljajo intenzivni občutki negotovosti. Zato je pomembno, da strokovni delavci začnejo pravočasno opozarjati na končevanje rejništva; idealno bi bilo, da se začnejo pogovori o tem, tik preden se pojavi negotovost ob iztekajočih se dogovorih in načrtih. Končevanje rejništva je manj obremenilno, če je že od samega začetka del načrta, če smo dogovorjeni, kaj želimo spreminjati. Pomembno je, da se rejništvo končuje v sodelujočem ozračju udeležениh. Otrok je tisti, ki neposredno izkuša življenje v rejniškem položaju, zato je

pomembno, da se končevanje odvije v njegovem tempu poslavljanja in končevanja (Križnik Novšak, 2012).

1.5.3 Pravni vidik rejništva

Leta 2017 je bil sprejet DZ, ki je začel veljati 15. 4. 2017, uporabljati pa se je začel dve leti po uveljavitvi, torej 15. 4. 2019. DZ je nadomestil Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (v nadaljnjem besedilu: ZZDR), ki je prav takrat dopolnil 40 let. DZ ureja življenjske skupnosti partnerjev, razmerja med starši in otroki, oblike državne pomoči pri težavah partnerskega in družinskega življenja, ukrepe za varstvo otrokovih koristi, preživljanje in posvojitve, podelitev starševske skrbi sorodniku, rejništvo, skrbništvo za otroke in odrasle osebe, ki potrebujejo posebno varstvo (Novak, 2020).

Definicija otrokove koristi v DZ je, da so za svojega otroka, njegove pravice in koristi najprej upravičeni in dolžni skrbeti njegovi starši. Otrokove koristi morajo biti njihova poglavitna skrb. Šele če starši ne skrbijo za otrokove koristi, se njihove pravice lahko omejijo z državnimi ukrepi. DZ je poudaril primarno vlogo staršev pri skrbi za otroka, ki izhaja iz ustave in Konvencije o otrokovih pravicah. Starši morajo skrbeti za otrokovo korist v vseh dejavnostih v zvezi z otrokom (prvi, drugi in tretji odstavek 7. člena DZ). Šele nato sledi določba o dolžnosti drugih pri skrbi za otrokovo korist. Po njej morajo državni organi, izvajalci javnih služb, nosilci javnih pooblastil, organi lokalnih skupnosti in druge fizične osebe v vseh dejavnostih in postopkih v zvezi z otrokom skrbeti za njegovo korist (četrti odstavek 7. člena DZ). Na splošno delajo starši po mnenju zakonodajalca v otrokovo korist, če zadovoljujejo njegove materialne, čustvene in psihosocialne potrebe z ravnanjem, ki kaže njihovo skrb in odgovornost do otroka, ter mu zagotavljajo primerno vzgojno vodstvo in ga spodbujajo pri njegovem razvoju (Novak, 2020).

V DZ pojem starševska skrb nadomešča pojem roditeljske pravice iz 4. člena ZZDR. Po vsebini starševska skrb zajema obveznosti in pravice staršev, ki se nanašajo na skrb za otrokovo življenje in zdravje, njegovo vzgojo, varstvo in nego, nadzor nad otrokom in skrb za njegovo izobraževanje. Del starševske skrbi so tudi obveznosti in pravice staršev, ki se nanašajo na zastopanje in preživljanje otroka ter na upravljanje njegovega premoženja (prvi odstavek 136. člena DZ). Starši so dolžni skrbeti tudi za zdravo rast in skladen osebnostni razvoj otrok, za njihovo usposobitev za samostojno življenje in delo, šolanje in strokovno izobrazbo glede na sposobnosti, nagnjenja in želje otrok (drugi in četrti odstavek 136. člena DZ) (Novak, 2020).

Otroci že po ustavi uživajo posebno varstvo in skrb (prvi odstavek 56. člena DZ). Še prav posebno varstvo države pripada po ustavi otrokom, za katere starši ne skrbijo, nimajo staršev ali so brez ustrezne družinske oskrbe. Položaj teh otrok mora urediti zakon (tretji odstavek 56. člena Ustave Republike Slovenije). DZ to ustavno načelo konkretizira z določbo, da otroci uživajo posebno varstvo države vselej, kadar je ogrožen njihov zdrav razvoj in kadar to zahtevajo njihove druge koristi (8. člen DZ). S tem postavlja splošno pravilo, v katerih okoliščinah je treba poseči v starševsko skrb in uporabiti določbe o ukrepih za varstvo otrokove koristi (7. poglavje DZ: 153.–182. člen DZ). Določbo ustave DZ konkretizira tudi z vzpostavitev oblik, s katerimi se nadomešča starševska skrb. Med temi oblikami v uvodnih določbah našteva posvojitve, s katero nastane med posvojiteljem in otrokom enako razmerje kot med starši in njihovimi otroki (9. člen DZ), rejništvo otrok, ki zagotavlja otrokom oskrbo in vzgojo pri osebah, ki niso njihovi starši (10. člen DZ), in skrbništvo otrok, za katere ne skrbijo starši (11. člen DZ) (Novak, 2020).

Pravni institut rejništva tudi po uveljavitvi DZ, enako kot že po ZZZDR, urejata dva zakona: Splošne določbe DZ, podrobneje pa ZIRD, kajti DZ v odločbe ZIRD ne posega. DZ opredeljuje rejništvo izključno kot ukrep za zavarovanje otrokove koristi. Po DZ lahko otroka v rejništvo namesti samo sodišče, ki odloči tudi o imenovanju rejnika. Sodišče o namestitvi v rejništvo odloči po odločbah, ki veljajo za izrekanje ukrepov v otrokovo korist (181. člen DZ). Pravnomočno sodno odločbo o namestitvi otroka v rejništvo sodišče pošlje pristojnemu centru za socialno delo, ki si mora po namestitvi otroka v rejništvo prizadevati, da se odpravijo vzroki, zaradi katerih je bil otrok nameščen v rejništvo (236. člen DZ). DZ v primerjavi z ZZZDR ne vsebuje več določbe, da center za socialno delo spremlja razvoj otrok v rejništvu, nadzoruje vzgojo in izobraževanje rejencev ter izpolnjevanje drugih obveznosti iz rejniške pogodbe, ker navedene naloge centru za socialno delo nalaga že ZIRD. Center, pristojen za otroka, je po določbah ZIRD tudi zavezan, da po namestitvi otroka v rejniško družino sestavi IPS, ki načrtuje in predlaga ustrezno ravnanje in strokovno obravnavo otroka ter neposredno spremlja otroka v rejniški družini (35. in 36. člen DZ) (Novak, 2020).

ZIRD je bil sprejet leta 2002. Ta zakon ureja zahteve, ki jih mora izpolnjevati oseba, ki želi izvajati rejniško dejavnost, postopek pridobitve dovoljenja za izvajanje te dejavnosti, način izvajanja, spremljanje izvajanja in financiranje ter druga vprašanja, ki so povezana z izvajanjem rejniške dejavnosti. Temeljni pogoji, ki jih določa ZIRD, so, da mora oseba, ki želi izvajati

rejniško dejavnost, imeti stalno prebivališče v Republiki Sloveniji, končano vsaj poklicno oziroma strokovno izobrazbo ter biti polnoletna. ZIRD tudi poudari, da rejnik ne more biti nekdo, ki mu je bila odvzeta starševska skrb, živi z osebo, ki ji je bila odvzeta starševska skrb, ni poslovno sposobna ali je bila pravnomočno obsojena zaradi naklepnega kaznivega dejanja, ki se preganja po uradni dolžnosti, ali zaradi kaznivega dejanja zoper življenje in telo ter kaznivega dejanja zoper spolno nedotakljivost, za katerega se storilec preganja na predlog, ali živi z osebo, ki je bila pravnomočno obsojena za ta dejanja (ZIRD, 2002).

ZIRD ureja postopek pridobitve dovoljenja za izvajanje rejniške dejavnosti, kjer opredeli, kako poteka postopek. Določi normative za izvajanje rejniške dejavnosti ter določi rejnikove dolžnosti: sodelovanje z otrokovo matično družino in omogočanje otrokovih stikov z matično družino, aktivno sodelovanje v IPS ter redno usposabljanje in dopolnjevanje znanja (ZIRD, 2002).

ZIRD tudi opredeljuje, katere so naloge centrov za socialno delo pri izvajanju rejniške dejavnosti. Pri tem ima center določene naloge pri izboru kandidatov za izvajanje rejniške dejavnosti in naloge pri izvajanju rejništva. Za izvajanje rejništva se podpiše tudi rejniška pogodba, ki določa zlasti otroka v rejništvu in rejnike, pravice in obveznosti pogodbenih strank, rejnino ter način in rok prenehanja rejniške pogodbe (ZIRD, 2002).

Pravilnik o pogojih in postopkih za izvajanje ZIRD (v nadaljnjem besedilu: pravilnik) je bil sprejet leta 2003 in podrobneje ureja določbe ZIRD. S tem pravilnikom se določajo kriteriji za sestavo komisij, imenovanje članov in način dela komisij, natančnejši postopek pridobitve dovoljenja za izvajanje rejniške dejavnosti, pogoji in postopek za znižanje normativa in zvišanje plačila dela, pogoji za zvišanje oskrbnine, delo IPS, vsebina in trajanje usposabljanja, natančnejši pogoji za podelitev priznanj in predpisuje vsebina obrazcev vlog, ki so sestavni del tega pravilnika (Pravilnik, 2003).

Poleg zakonske podlage in pravilnika so naloge centra za socialno delo v rejništvu zajete v katalogu javnih pooblastil, nalog po zakonu in storitev, ki jih izvajajo centri za socialno delo. Med javna pooblastila in naloge po zakonu spada tudi posebno varstvo otrok in mladostnikov, kjer so opredeljeni ukrepi za varstvo koristi otroka, rejništvo, skrbništvo za otroke, posvojitve, podelitev starševske skrbi sorodniku, mnenje o vnaprej izraženi volji staršev in sodelovanje pri izvrševanju sodnih odločb. Pri delu v rejništvu so navedene štiri naloge: prva naloga je delo

s kandidati za rejnike, druga je namestitev otroka v rejniško družino, tretja naloga je spremljanje rejništva in četrta je delo z rejniki (Katalog javnih pooblastil, 2020).

1.5.3.1 Obvezno usposabljanje rejnikov in rejnic v sistemu rejništva

Rejnice in rejniki se morajo v obdobju, ko izvajajo rejniško dejavnost, usposabljati po ZIRD. V zakonu sta opredeljeni dve vrsti usposabljanja. To usposabljanje izvaja Skupnost centrov za socialno delo Slovenije, na podlagi tega zakona rejnica ali rejnik obnavlja licenco za izvajanje rejniške dejavnosti. Manjša usposabljanja organizirajo centri za socialno delo za vse rejnike na svojem območju najmanj enkrat letno. Skupnost CSD Slovenije izvaja usposabljanje kandidatov za pridobitev dovoljenja za izvajanje rejniške dejavnosti in usposabljanje rejnic in rejnikov. Po 28. členu ZIRD se »rejnik mora najmanj enkrat v petih letih udeležiti usposabljanj, katerih vsebino, izvajalca in trajanje predpiše minister«. Skupnost CSD Slovenije izvaja usposabljanja v zakonskem obsegu predpisanih vsebin in števila predpisanih ur za kandidate, ki želijo izvajati rejniško dejavnosti (12 ur), in rejnike, ki so že pridobili dovoljenje in že izvajajo rejniško dejavnosti (20–25 ur) (Zemljič, 2015).

Usposabljanje za kandidate, ki želijo opravljati rejniško dejavnost, je sestavljeno iz dveh delov. V prvem delu usposabljanja kandidatom predstavijo zakonske predpise, ki urejajo rejniško dejavnost, razmerja med rejnikom in otrokom v rejniški družini, sodelovanje v IPS ter rejniški sistem. V drugem delu kandidatom predstavijo vsebine o psihologiji družine, seznanijo jih s posebnostjo rejniške družine in opozorijo na pomembnost sodelovanja z matično družino. V zadnjem delu se pridruži tudi rejniška družina, ki se predstavi. Kandidat uspešno konča usposabljanje, če se udeleži obeh delov usposabljanja (Zemljič, 2015).

Program usposabljanja rejnikov je oblikovan tako, da so vsebine usposabljanja prilagojene potrebam in željam rejnikov. Osnovno usposabljanje za rejnike je v prvih petih letih po pridobitvi dovoljenja za opravljanje rejniške dejavnosti in vsebuje zakonsko predpisane vsebine. Nadaljevalno usposabljanje, ki ga mora rejnik obiskovati v naslednjih petih letih izvajanja rejniške dejavnosti, je sestavljeno iz izbirnih vsebin, ki si jih rejnik izbere sam po potrebah družine. Osnovno usposabljanje je sestavljeno iz treh modulov, ki skupaj trajajo

predpisanih od 20 do 25 ur. V prvem modulu rejniki poglobljajo znanja o otroku in njegovem razvoju, spoznajo posebne potrebe otrok in razvijajo razumevanje o posebnosti položaja otrok v rejništvu. Drugi modul vsebuje psihologijo družine, družino in vzgojo, značilnosti, ki morajo biti zagotovljene v družinski skupini, specifičnost rejniške družine in sodelovanje med rejniško in matično družino. Tretji modul izobražuje rejnike kot sodelavce v socialno-delavskih projektih pomoči, predstavi koncept IPS, socialno delo z družino in rejniški sistem, nove koncepte v socialnem delu in pomen skupin za samopomoč. V nadaljevalnem usposabljanju pa med ponujenimi temami rejniki izberejo tri, ki v petih letih skupaj trajajo od 20 do 25 ur usposabljanja. Teme, ki so vključene v program usposabljanja rejnikov, so:

1. prepoznavna in obravnava spolno zlorabljenega otroka v rejniški družini;
2. pomoč nemirnemu otroku, otroku z motnjo pozornosti, vzgojno zahtevnemu otroku in otroku z motnjo v duševnem razvoju;
3. soodgovornost rejniške družine za vzpostavitev in spodbujanje stikov otroka z matično družino v IPS;
4. posebnost rejniške družine, ki skrbi za otroka sorodnikov (vsebina, namenjena rejnikom sorodnikom);
5. varovanje in zaščita otroka v rejniški družini pri ravnanju z osebnimi podatki in identifikaciji osebnih podatkov;
6. komunikacija v rejniški družini, veščine pogovora z otrokom, neverbalna in verbalna komunikacija;
7. obdobje mladostništva (puberteta), razumevanje otrokovega razvoja in doživljanja ter vzgoja mladostnika v rejniški družini;
8. zaključevanje rejništva in priprava rejniške družine in otroka na odhod v samostojno življenje ali vrnitev v matično družino;
9. odvisnosti in mladostniki;
10. vzgoja otrok s posebnimi potrebami (AD/HD in avtizem), čustvenimi in vedenjskimi motnjami;
11. obravnava otrok s posebnimi potrebami;
12. sodobna vzgoja – vzgoja za jutri;
13. skrb rejnic in rejnikov zase;
14. razumevanje položaja matične družine v rejniškem sistemu;

15. posebnosti doživljanja in čustvovanja otrok ob travmatskih dogodkih, načini komuniciranja in sporazumevanja z otroki drugih kultur.

Rejnike na usposabljanje povabi krajevno pristojen center za socialno delo. Vsako leto Skupnost CSD Slovenije rejnikom ponudi določen izbor nadaljevalnih vsebin, med katerimi lahko izbirajo. Centri za socialno delo skupaj z rejnikom načrtujejo udeležbo na usposabljanjih. Tako se dosežeta kontinuirano izobraževanje in usposabljanje rejnic in rejnikov (Zemljič, 2015).

1.5.4 Matična družina

Pomen dela z matično družino je izboljšanje delovanja v dobro otroka, ki je v rejništvu. Poleg tega pomembno vpliva tudi na druge člane družine. S tem se ustvarjajo razmere, ki vodijo v prekinitev rejništva in vrnitev otroka v matično družino, ki zdaj zna in zmore. Med samim rejništvom je pomembno tudi skrbeti, da se zagotavljajo kakovostni stiki med otrokom v rejništvu, njegovimi starši in sorodniki (Maj, 2012).

Matična družina je glede na družinske oblike lahko zelo raznolika, ni vedno samo ena socialna enota. V nekaterih primerih se obravnavajo posamezni člani družine, še zlasti, če živijo ločeno. Člani matične družine niso nujno le starši, mati in oče, temveč tudi morebitni sorojenci in drugi za otroka pomembni sorodniki. Pri delu z matično družino je pomembno razumeti individualne razlike in vsako družino sprejeti kot edinstveno. Matična družina se sreča s socialnim delom v zelo napornem obdobju svojega življenja. Že sam proces ugotavljanja ogroženosti je za družino stresen. To je družina, ki preživlja izredne razmere, krizo, zato je že v svoji osnovi disfunkcionalna. Pomembno je, da to upoštevamo pri delu z matično družino in z njo ravnamo občutljivo in empatično. S tem, ko pomagamo matični družini, pomagamo otroku. Otrok si najbolj želi odraščati s svojo biološko družino in pri delu z matično družino mu omogočamo prav odpiranje te možnosti. Pomembno je, da si pri delu z matično družino vzamemo dovolj časa (Maj, 2012).

Faze dela z matično družino (Maj (2012):

1. seznaiter staršev z odločbo, strokovnimi ugotovitvami in standardi;
2. seznaiter matičnih staršev z osnutkom načrta dela in povabilo matični družini, naj poda svoje predloge in opredeli svoje sodelovanje;
3. izdelava osnutka načrta dela z družino;
4. motiviranje za izboljšanje delovanja in iskanje ter sprejemanje pomoči;
5. dogovor o sodelovanju in vključitev v rejniški sistem;
6. priprava družine na prvi skupni sestanek (IPS);
7. neposredna pomoč matični družini in/ali usmeritev na druge izvajalce pomoči;
8. spremljanje sprememb v družini;
9. priprava matične družine na otrokovo vrnitev.

Delo s starši mora biti usklajeno z otrokovimi potrebami v rejništvu, kar je pomembna strokovna naloga rejništva, ki v primerjavi z delom z rejniškimi družinami, ki se jim ponuja svetovanje in izobraževanje, nikakor ne bi smelo biti zasenčeno, zlasti kadar obstajata zmožnost in volja za spremembe, z njima pa tudi možnost, da bo otrokovo rejništvo kratkotrajno in resnično začasno. Prizadevanje pri delu z matičnimi družinami (ne samo s starši, ampak tudi z brati, sestrami in drugimi otrokovimi sorodniki) kaže prizadevanje centra za socialno delo za čim krajše rejništvo ali pa vsaj za izboljšanje odnosa med otrokom in njegovim izvirnim okoljem. Hkrati je izraz resničnega razumevanja otrokovih potreb (Maj, 2012).

1.5.4.1 Ocena ogroženosti

Center za socialno delo mora izpeljati nujne ukrepe za varstvo otroka, če je neposredno ogroženo otrokovo življenje in/ali zdravje ali obstaja utemeljen sum, da bosta življenje in zdravje z neizvajanjem nujnih ukrepov resno ogrožena (Tomec in Hudobivnik, 2012a).

Priprava otroka na rejništvo je pomembna, ker je ločitev od staršev in doma za otroka travmatična izkušnja. V idealnih razmerah bi moral imeti otrok priložnost:

1. spoznati in vzpostaviti odnos s socialno delavko, ki bo odgovorna za delo z njim in ga bo spremljala med njegovim prebivanjem v rejništvu;

2. imeti čas in priložnost razumeti svoj novi položaj, da ve, kaj se bo z njim dogajalo in zakaj;
3. spoznati rejniško družino, ki bo v prihodnosti poskrbela zanj;
4. pripraviti svoje najljubše predmete, oblačila in druge potrebščine, slike družinskih članov, ki mu pomagajo ohranjati del doma in kontinuiteto z njim;
5. sodelovati pri pripravi svoje sobe ali svojega kotička;
6. spoznati svoje prihodnje šolsko okolje ali vrtec;
7. spoznati druge otroke, ki že imajo izkušnjo z rejništvom (Tomec in Hudobivnik, 2012a).

Izvajanje rejništva ni preprosto, zato družina, ki izvaja rejniško dejavnost, ne sme ostati sama, brez ustrezne pomoči in podpore, ki se začeta že pred otrokovim prihodom v rejniško družino. Priprava družine obsega naslednje elemente:

1. pogovor o otroku, ki potrebuje rejništvo, z družino, ki izvaja rejniško dejavnost;
2. pogovor z osebami, ki izvajajo rejniško dejavnost, o njihovih strahovih, čustvih in dilemah pred otrokovo namestitvijo;
3. čas za razmislek o tem, ali zmorejo sprejeti otroka in ali se s tem strinjajo vsi v družini;
4. pogovor z osebami, ki izvajajo rejniško dejavnost, o vseh podrobnostih priprave na sprejem otroka v rejništvo in o izvedbi namestitve (Tomec in Hudobivnik, 2012a).

1.5.4.2 Priprava otroka in rejniške družine na rejništvo

Izkušnje, ki jih dobimo v družini, so zelo dragocene, pomembne za odraščanje in težko nadomestljive. Temeljne otrokove psihološke pravice je najlažje zagotoviti v družini, v skupini, ki je za otroka hkrati varna in razvidna. Rejništvo ne pomeni, da eno družino nadomestimo z drugo ali jo celo izločimo. Razlikovanje obeh družin je najpomembnejše z otrokovega vidika. Otrok mora znati preiti iz enega sveta v drugega in živeti v obeh, da bo obvladal ta posebni življenjski položaj in se znašel v njem (Tomec in Hudobivnik, 2012a).

Otroci prihajajo v rejniško družino z zelo raznolikimi izkušnjami, vsem pa je skupno, da te izkušnje niso bile vedno dobre. Iz tega lahko izhaja veliko vedenjskih posebnosti. Rejniška družina in njeni člani morajo razumeti te posebnosti in včasih je dovolj samo, da zdržijo z otrokom. Poleg tega prihajajo v rejništvo otroci različnih starosti, ki se različno odzivajo na

spremenbe okolja in družinskega življenja. Rejniška družina mora znati razumeti te razlike in se z njimi spoprijeti (Tomec in Hudobivnik, 2012a).

Vsebina priprave otroka na rejništvo mora zajemati skrbno pripravljen, zelo jasen in konkreten načrt namestitve, da se preprečijo dodatni občutki zmedenosti in izgube varnosti. Pri pripravi otroka na rejništvo je načrt nujna opora otroku, ki je v negotovem položaju. Izpelje ga krajevno pristojni center za socialno delo, z družino pa krajevno pristojni center za socialno delo, ki izvaja rejniško dejavnost v sodelovanju s centrom za socialno delo, pristojnim za otroka (Tomec in Hudobivnik, 2012a).

1.5.5 Otrok z dvema družinama

Ko otrok vstopa v rejniško družino, mu je treba pomagati, da ga nežno in čim manj boleče presadimo v novo okolje. Nove korenine bodo težko pognale, če bomo odrezali prejšnje. Otroci ob namestitvi vedno doživljajo globoko izgubo. Otrokova čustvena varnost je močno ogrožena. Ko otrok odhaja iz matične družine, ne ve, kaj ga čaka, in včasih ne verjame, da mu bo bolje. Ko odide od doma, lahko celo prevzame nase krivdo za bolečino in poraz svojih staršev, saj je odpoved staršev v večini zahodnih kultur eden največjih porazov vsakega posameznika. Otrok se zato ob prihodu v rejniško družino mnogokrat upira, zahteva vse po svoje ali pa se zapre vase, obnemi, molči. Ne more se kar tako prilagoditi novim pravilom rejniške družine, ker jih niti ne pozna in ne ve, kaj je v novem okolju prav in kaj narobe (Mali, 1998).

Rejništvo pomeni za otroka nov začetek, kar je dobro, a pomembno je vedeti, da se začne z izgubo. Otrok se mora ločiti od svojih staršev, od svoje družine in od domačega okolja. Izguba osebe oziroma pomembnega odnosa je za otroka zelo stresna. Zato otroci ob prihodu v rejniško družino potrebujejo podporo in pomoč, da lahko izrazijo svoja čustva, doživljanja, poglede in stališča. Potrebujejo podporo, da se zmorejo pogovarjati o novi situaciji (Žiberna, 2005).

Čeprav vemo, da ima otrok biološke starše, s katerimi zaradi različnih vzrokov ne more živeti, jih iz otrokovega življenja ne moremo in ne smemo izključiti. To so otrokovi starši, pri njih izvirajo otrokove korenine in otrok je neločljivo povezan z njimi (Mali in Rozman, 1994).

Otrok se lahko nauči skoraj vsega, in tudi v socialnem delu v rejništvu je dovolj prostora, da razvije in prepozna komunikacijske veščine, prosocialno vedenje, empatijo. Otrok se vsega tega ne more naučiti sam, kot odrasli pogosto zgrešeno mislimo, pa tudi ne od nas v enosmernem poučevanju. Najbolje je, če se tega lahko uči z nami, in sicer pri srečanju in soočenju, kjer mu pomagamo razjasniti, kaj se dogaja, ubesediti in poimenovati veščine, vedenje, empatijo, skrb. A zato potrebujemo njegov glas, otrok nam mora povedati, kaj je smiselno zanj, kakšna je zanj uspešna komunikacija, kaj potrebuje, da bi uspešno rešil problem (Rakar idr., 2010).

Sodelovanje z otrokom začnemo v težkem času zanj in za njegovo družino, praviloma sredi hude stiske in težke krize. Doma so doživeli trpljenje ali negotovost, bolečino in nemoč, česar pogosto ne morejo razumeti in ubesediti. Obljuba lepšega ali boljšega življenja s povabilom v drugo družino vzbudi pri otroku ambivalentna čustva, negotovost in strah pred neznanim. Zato potrebuje najprej potrpežljive sogovornike, ki ga slišijo in učijo, da bo hkrati udeležen v poslavljanju in dobrodošlici. Na videz drobna zahteva, a zelo pomembna, je resen premislek: kaj svojega in posebnega si bo otrok želel – in smel – odnesti s seboj k rejniški družini. Mogoče potrebuje fotografije staršev in doma, ki jih nima, a si jih želi. Otrokove želje je treba odkriti in izpolniti. Sledi vživljanje v rejniško družino in varovanje matične družine v sebi (Čačinovič Vogrinčič, 2008).

Bowlby je opozoril na številne študije primerov, ki kažejo, da je v dolgotrajnem rejništvu veliko otrok, ki jim starši ne zmorejo dati emocionalnega dovoljenja, da bi se ustalili v rejniškem domu. Starši se velikokrat z rejništvom sprijaznijo le razumsko, čustveno pa ga ne sprejmejo. Otroku v takih okoliščinah ne morejo dati občutka, da je dobro zanj in zanje, da je v rejniški družini. Otroci tako ob starših čutijo njihovo neodobravanje in nesprejemanje rejništva. Znajdejo se v položajih konfliktne lojalnosti. To opazamo kot razpetost otrok med starši in rejniško družino. Otroci ne želijo izdati svojih staršev in se ne morejo v celoti in ustrezno prilagoditi novemu položaju (Križnik Novšak, 2008).

1.5.6 Individualna projektna skupina

ZIRD in Pravilnik o postopkih in pogojih izvajanja zakona o izvajanju rejništva določata ustanovitve in način delovanja IPS za posameznega rejenca. Po namestitvi otroka v rejniško družino center oblikuje IPS. Delo te skupine usklajuje in povezuje socialna delavka, svetovalka za rejniške družine, odgovorna za vzpostavitev sistema sodelovanja vseh, ki vplivajo na potek rejniškega razmerja. IPS se oblikuje za vsakega rejenca posebej in se sestaja v skladu s konkretnimi dogovori (Bole Finžgar, 2008).

Center mora po namestitvi otroka v rejniško družino sestaviti IPS, v kateri sodelujejo strokovni delavec centra otroka, strokovni delavec centra rejnika, rejnik, starši in otrok, razen če center oceni, da otrokova udeležba glede na okoliščine ne bi bila koristna. Zaradi zagotavljanja individualne in strokovne obravnave se vabljeni udeležijo IPS osebno brez pooblaščenca (ZIRD, 2002).

Delo IPS koordinira strokovni delavec centra za otroka. Po potrebi se IPS lahko razširi, načrtuje in predlaga ustrezno ravnanje in strokovno obravnavo otroka ter neposredno spremlja otroka v rejniški družini. Za vsakega otroka pripravi individualni načrt, ki mora biti prilagojen starosti oziroma stopnji otrokovega razvoja, otrokovim potrebam in zastavljen tako, da zagotavlja celostno obravnavo in otrokovo spremljanje (ZIRD, 2002).

IPS se sestaja v skladu z načrtom in konkretnimi dogovori. IPS mora najmanj enkrat letno centru, odgovornemu za otroka, predložiti pisno poročilo, v katerem predlaga nadaljnje ukrepe za otroka (ZIRD, 2002).

V Pravilniku o pogojih in postopkih izvajanja ZIRD (2003) je v petem poglavju še natančneje opredeljeno delovanje IPS. V okviru IPS je treba zasledovati predvsem čustveni razvoj in otrokovo vedenje, zdravje, odnose v rejniški družini, odnose z matično družino, odnose z vrstniki in skrb za izobraževanje oziroma poklicno usposabljanje. V IPS se sprejemajo dogovori o zelo konkretnih nalogah posameznih sodelujočih in o otrokovih stikih. IPS se prvič sestane v čim krajšem času, najpozneje pa en mesec po otrokovi namestitvi. Na prvem srečanju sodelujoči IPS določijo okvirni načrt izvajanja rejništva, ki ga sproti dograjujejo in spreminjajo v skladu z otrokovimi potrebami. Socialni delavec je dolžan zagotavljati, da so vsi sodelujoči v IPS seznanjeni z vsemi pomembnimi informacijami o posameznem rejništvu. Ob pomembnih

odločitvah za otroka socialni delavec, odgovoren za otroka, skliče sestanek IPS. Srečanja IPS se lahko izvajajo v rejniški družini, v matični družini, na centru za socialno delo ali v kakšni drugi instituciji; ob tem je treba upoštevati objektivne možnosti in obveznosti vseh sodelujočih v IPS.

Temeljni koncept ravnanja glede rejništva je v socialnem delu zajet v modelu IPS, sistemu, ki v rejništvu vzpostavlja in vzdržuje sodelovanje med matično družino, rejniško družino, stroko na centru za socialno delo in otrokom v rejništvu. IPS je odprt za vse, ki jih potrebujemo v izvirnih delovnih projektih pomoči (Čačinovič Vogrinčič in Mešl, 2019).

Ko socialni delavec povabi sodelavce v IPS, jih povabi tudi v socialno delo. Pomembno je, da zmore socialna delavka vzpostaviti in varovati delovni odnos, saj družina in otrok potrebujeta njen prispevek v procesu pomoči. Zato morajo starši, rejniki, otroci in socialni delavci raziskati, kakšen je lahko njihov delež, in spoznati delo s perspektive moči (Rakar idr., 2010).

Centri za socialno delo zagotavljajo vzpostavljanje in delovanje IPS, imajo mandat za odločanje in poseganje. A vse to ne zadostuje. Rejništvo potrebuje tudi potencialno ekipo strokovnjakov za pomoč in podporo. Tako strokovno pomoč in podporo potrebuje tudi IPS v rejništvu (Čačinovič Vogrinčič in Mešl, 2019).

V IPS je prostor, kjer socialna delavka vzpostavi delovni odnos. V tem odnosu sta perspektiva moči in etika udeležnosti učinkoviti varovali soustvarjalnega procesa, ki zagotavlja spoštovanje in dostojanstvo vseh udeležениh. Definicija socialne delavke kot spoštljive in odgovorne zaveznice v IPS, uporabnikov in strokovnjakov na podlagi osebnih izkušenj v sodobnem jeziku socialnega dela pomeni oporo učinkovitemu soustvarjanju (Čačinovič Vogrinčič in Mešl, 2019).

2 METODOLOGIJA

2.1 PROBLEM

Rejniške družine so v preteklosti opravljale vlogo preprostih nadomestnih staršev otrokom, za katere matična družina ni zmogla poskrbeti. V zadnjih desetletjih pa se je razvil koncept socialnega dela z družino, ki temelji na soustvarjanju rešitev v individualnem delovnem projektu pomoči. Ta premik v razumevanju procesa rejništva je vplival na vloge vseh vpletenih v projekt rejništva. Tako so rejniki iz preprostih nadomestnih staršev prevzeli vlogo soustvarjalcev procesa pomoči za vsakega posameznega otroka. Poleg tega, da morajo rejniki vsakodnevno skrbeti za otroka, njegove potrebe in njegov čustveni razvoj, morajo negovati tudi otrokove stike z matično družino in skrbeti za vsakokratne obiske strokovnjakov, ki so tudi udeleženi v IPS, zato da se otroku v rejništvu omogoči optimalen razvoj in matični družini pomaga, da bi lahko otroka spet sprejela domov. Vloga rejnikov je veliko več kot skrbstvena ali starševska, rejniki so enakovredni sodelavci v projektu pomoči in njihovo sodelovanje je ključnega pomena za pozitiven razplet rejništva.

Med opravljanjem študijske prakse sem precej časa preživela pri strokovni delavki, ki dela na področju rejništva. Opazila sem, da se rejnice pogosto obračajo k njej po podporo in pomoč, velikokrat je imela z rejnicami dolge telefonske pogovore in jim je pomagala pri spopadanju s stiskami, ki so za otroke v rejništvu pogoste. Prav tako sem na praksi srečala rejnice, ki so poročale, da so bile s socialnimi delavkami zelo nezadovoljne, ker jih niso razumele, niso si vzele časa zanje ali pa jih niso podprle, kadar bi to potrebovale, da bi lahko boljše poskrbele za otroka v rejništvu.

S poznavanjem teoretičnega koncepta individualnega delovnega projekta pomoči v socialnem delu in IPS za posameznega otroka v rejništvu sem dobila vtis, da so ta orodja v praksi uporabna in poskrbijo, da posamezni udeleženi v problemu ne ostanejo sami. Vendar sem med pridobivanjem praktičnih izkušenj ugotovila, da imajo rejnice včasih občutek, da so v skrbi za otroka, njegove potrebe in najboljše koristi ostale same. To je bil povod, da sem se odločila za temo magistrske naloge, s katero sem že raziskala, kako je s podporo in pomočjo rejniškim družinam v praksi in v celotnem procesu rejništva.

Moje raziskovalno vprašanje je: Kako so rejniške družine podprte s strani strokovnih delavk v celotnem procesu rejništva, kje so pomanjkljivosti podpore in pomoči in kako bi jih lahko presegli.

2.1.1 Vrsta raziskave

Raziskava je kvalitativna, saj je izkustveno gradivo, ki je bilo zbrano v raziskovalnem procesu, sestavljeno iz besednih opisov in obdelano in analizirano na besedni način, brez merskih postopov, ki vsebujejo števila (Mesec, 2007: 11). Z raziskavo želim ugotoviti, ali strokovne delavke na centrih za socialno delo podpirajo rejniške družine pred sprejemom otroka v družino, med procesom in ob zaključevanju rejništva. Zbrala sem opise strokovnih delavk in rejnic, na podlagi katerih sem raziskovala, kje rejnice in strokovne delavke vidijo dobro sodelovanje in teoretično podprto socialno delo v praksi ter kje rejniške družine potrebujejo še več podpore in pomoči.

Raziskava je empirična, saj temelji na izkustvenem gradivu, nastalem s polstrukturiranimi intervjuji z rejnicami, ki so živele na krajevnem območju CSD Ljubljana, ter razgovori z dvema strokovnima delavkama. Intervjuje z devetimi rejnicami in razgovore s strokovnimi delavkami sem opravila med aprilom in majem 2021.

Raziskava je eksplorativna oz. poizvedovalna, saj ugotavljam, kakšno je dejansko stanje na tem področju v praksi.

2.1.2 Merski instrumenti ali viri podatkov

Merski instrument je pripomoček, ki ga uporabljamo pri merjenju. Z njim pri opazovanju izzovemo vedenje, ki je indikator lastnosti, ki jo želimo meriti (Mesec, 2009). Merski instrument, s katerim sem zbirala podatke, je vodilo za poglobljen intervju s polstrukturiranim vprašalnikom.

Uporabila sem vprašalnik za rejniške družine. Osnovna vprašanja sem sestavila vnaprej. Bila so smernice, ki so me vodile, naknadno pa sem dodajala podvprašanja glede na situacije in odgovore sogovornikov. Vprašalnik je bil tematsko razdeljen na tematske sklope, na katere sem želela biti pozorna med raziskovanjem. Tematski sklopi so bili terminsko razdeljeni, pred začetkom rejništva je bila tema o pripravi družine na prihod otroka, med procesom rejništva so bile teme sodelovanja s strokovnimi delavkami, drugimi strokovnjaki, sodelovanje rejniških

družin in usposabljanja, nazadnje pa sem rejnice vprašala po njihovem videnju, kje potrebujejo pomoč in podporo.

Vprašanja sem uredila v smiselnem vrstnem redu, ker sem želela pridobiti zanesljive in primerljive podatke. Intervjuje sem z dovoljenjem sogovornic snemala, zato da sta zapis pogovora in analiza natančna.

2.1.3 Opredelitev enot raziskovanja – populacija in vzorec

Populacija ali statistična množica je skupina množičnega pojava, ki ustreza določenim opredeljujočim pogojem (Mesec, 2009). V raziskavo sem vključila dve populaciji. Prvo predstavljajo strokovne delavke, ki na centrih za socialno delo delajo na področju rejništva, drugo pa rejnice in rejniki, ki se v Sloveniji ukvarjajo z rejništvom.

Moj vzorec predstavljajo strokovne delavke, ki delajo na področju rejništva na Centru za socialno delo Ljubljana, in rejnice, ki opravljajo rejniško dejavnost po ZIRD in imajo prijavljeno stalno prebivališče na območju delovanja Centra za socialno delo Ljubljana. Govorila sem z dvema strokovnima delavkama ter intervjuvala devet rejníc.

Vzorec ni slučajnosten, saj enote v populaciji niso imele enakih možnosti, da bi bile izbrane za vzorec (Mesec, 2009). Vzorec je priložnosten, saj sem intervjuje opravila z ljudmi, ki so mi bili dostopni in so privolili v sodelovanje pri raziskavi.

2.1.4 Zbiranje podatkov oziroma empiričnega gradiva

Za zbiranje podatkov sem uporabila metodo spraševanja – polstrukturirani intervju. Ena izmed prednosti te metode je, da omogoča odkriti in odpraviti nesporazume v zvezi z zastavljenimi vprašanji. Pri tem lahko opazujemo neverbalno komunikacijo sogovornika (Mesec, 2009). Marca, aprila in maja 2021 sem opravila intervjuje. Z vsakim sogovornikom sem se dogovorila za dovoljenje za snemanje in pogovore posnela, da je bila analiza lažja. Če so moje sogovornice želele, sem se dogovorila za osebni intervju ali intervju prek videokonferenčnega orodja. Z eno rejnico sem opravila tudi pogovor prek

videokonferenčnega orodja, z ostalimi sem intervjuje opravila osebno. Večinoma so me rejnice povabile k sebi domov. Intervjuji so trajali od 30 minut do 1 ure in 40 minut. Pogovori so trajali različno dolgo. Razlika je precejšnja, saj so nekatere rejnice imele do sedaj le enega otroka v rejništvu, druge pa več, zato je pogovor potekal različno dolgo. Pred začetkom vsakega intervjuja sem se sogovornici predstavila, ji razložila namen intervjuja ter jo prosila za soglasje za zvočno snemanje pogovora. Zvočne posnetke hranim v lastnem arhivu. Intervjuje sem nato natančno zapisala.

Podatke sem zbiral tudi z opazovanjem, kar sem beležila z dnevniškimi zapisi. Opazovanje je bilo odkrito z udeležbo, saj sem opazovala v realnih situacijah, ko sem opravljala študijsko prakso in študentsko delo. Opazovanje je trajalo v študijskem letu 2019/2020 ter spomladi leta 2021, ko sem opravljala študentsko delo. Dnevniške zapise hranim v lastnem arhivu.

2.1.5 Obdelava in analiza podatkov

Gradivo sem obdelala kvalitativno, ker sem podatke pridobila s spraševanjem. Posnete intervjuje sem zapisala in, kolikor je bilo mogoče, dobeseden transkript analizirala. Vsak intervju sem označila s črko in v besedilu podčrtala dele, ki so bili smiselni za moje raziskovanje.

Pridobljene enote kodiranja sem nato odprto in osno kodirala. Pri odprtem kodiranju sem v tabelo zapisala številko izjave in prepisala izjavo. Vsaki izjavi sem nato pripisala najprej pojem in nato še kategorijo.

V nadaljevanju svojega raziskovanja sem podala ugotovitve, do katerih sem prišla z intervjuji. Raziskovanje se je z ugotovitvami, nastalimi pri konkretnih primerih ljudi, ki so se srečali z rejništvom, oblikovalo v sklepe, ki sem jih v teoretičnem delu na podlagi veljavne literature in z že znanimi dejstvi podkrepila in nadgradila.

V nadaljevanju besedila navajam razčlenjene ugotovitve in odgovore intervjuvancev.

2.2 REZULTATI

Pri raziskovanju sem se oprla na vprašalnik, v katerem sem imela izoblikovane tematske sklope. Rezultate sem za boljše razumevanje in lažje raziskovanje ter zapisovanje ugotovitev razdelila na naslednje sklope raziskovalnega problema:

- dobre izkušnje rejnic,
- potrebe otrok v rejništvu,
- potrebe rejnic,
- sodelovanje s strokovnimi delavci,
- sodelovanje rejnic z matično družino,
- sodelovanje s strokovnjaki,
- sodelovanje med rejniki,
- slabe izkušnje rejnic in predlogi ter
- izobraževanje za rejnice.

Vsak sklop raziskovanja je vseboval še kategorije, ki so bolj razčlenile morda splošno postavljena vprašanja, da sem pridobila bolj intimno in osebno mnenje o poteku rejništva, o samem odnosu med rejniki in otroki v rejništvu ter o odnosu med rejniki in matično družino.

2.2.1 Dobre izkušnje rejnic

Razčlenjevanje rezultatov je treba začeti z dobrimi izkušnjami, ki rejnicam dajejo motivacijo za naprej, otrokom pa tisto drugo priložnost, ki si jo zanje želimo vsi. To, da je otrok v rejništvu pokazal hvaležnost, je bila dodatna motivacija, da je rejnica nadaljevala rejništvo, ker je v tem videla lepo, čustveno zgodbo z lepim koncem. *»V enem primeru se je pokazalo, da je starš, ki je imel otroka v rejništvu, dobil toliko ene dote za naprej, da je zmožgal ubirati boljše korake. In še danes se slišiva enkrat na leto.«* (A28) Glede čustvene povezanosti med otrokom v rejništvu in rejnico sem dobila resnično iskrene odgovore, pristne, polne emocij: *»... in kljub temu, da je sedaj star dvajset let, se še vedno objameva, imava čisto drugačen odnos, kot ga imava s sinom. Ta fant in jaz sva čustveno navezana, on mene tako dobro čuti.«* (B75)

Pri hvaležnosti sem opazila, da intervjuvanke sprva niso izpostavljale hvaležnosti, saj so se spoprijemale z novo obliko vzgoje, novo obliko navezanosti, novim sprejemanjem, in kakor so to morale sprejeti one, so morali sprejeti tudi otroci, ki so bili sprejeti v rejništvo. *»Bil je borec, sva se borila. Pri petnajstih, šestnajstih letih je rekel, da mi je hvaležen, ker sem ga vzela, ker drugače bi bil izgubljen. Takrat mi je res pokazal.«* (B73) V vseh teh izkušnjah najdejo rejnice

razloge za nadaljevanje tega načina življenja: *»Zato sem potem šla nadaljevat z rejništvom, ker sem videla, kaj vse je bilo v tej zgodbi, in ko pride trenutek, ko otrok spozna, ja, hvala ti, to je bila res edina pot, da sem sedaj tu, kjer sem.«* (B74) ter tudi potrditev okolice, da je njihovo delo pomembno. Denimo eno od intervjuvank je to izrazila z naslednjimi besedami: *»Matični center s podporo treh občin organizira vsako leto izlet za rejnike. S taščo sva leta 2006 dobili občinsko priznanje za rejništvo. Do sedaj smo bili edina rejniška družina v občini.«* (C38)

Rejnice so dobre izkušnje izrazile tudi skozi empatijo, kot denimo: *»Meni je pomagalo, da sem se skušala vživeti v človeka, v matične starše. Predstavljala sem si njegovo zgodbo, iz kje prihaja.«* (A35)

2.2.2 Potrebe otrok v rejništvu

Otrok v rejništvu je otrok, ki že živi z dvema družinama, otrok, ki v svoji matični družini trenutno ne more živeti. Velikokrat so to otroci z večkratnimi izzivi. *»Se mi zdi, da otroci v rejništvu imajo kar dosti raznih takih pomanjkljivosti. So oškodovani čustveno, kakšni pa tudi fizično.«* (F19) Nov začetek v rejništvu za otroka pomeni tudi izgubo. Rejnice so otrokom ob prihodu poskušale prehod olajšati z različnimi strategijami: *»Imela sem koledar, kjer je bilo vse zapisano, da so se znašli v vsakdanu pri nas. Tako so se otroci na začetku bolje znašli pri nas. Imel je občutek varnosti. Zdelo se mi je pomembno, ker je otrokom pri meni čisto drugače kot doma. Njemu pri meni doma drugače diši. Trudila sem se vživeti v otroka in ugotoviti, kaj potrebuje, da se bo počutil domače.«* (A40) To so storile tudi z dogovarjanjem: *»Naredile sva pogodbo, pri nas je tako. Smo vegetarijanci, ne bom ti branila jesti mesa, vendar boš morala jesti veliko zelenjave in sadja. Pri nas ne kadimo, ne pijemo alkohola, substance ne pridejo v poštev.«* (H27)

»Ne delam nikoli razlike med svojimi in njimi. Dejansko sem se vprašala, ko so bile težave, ali bom imela dovolj energije in ljubezni. Kaj bi naredila, če bi bil moj otrok in bi to naredil? In sem dobila odgovor ...« (H28)

Med rejnicami so nekatere bolj odprte za različnost, medtem ko se pri drugih pozna razumevanje vloge tudi bolj tradicionalno in izbirajo glede na osebne preference. *»Potem so rekli, da imajo res enega fantka. Smo rekli, da bi bil Slovenec, da ne bi bil kakšen Rom ali z juga. So rekli, pa še Slovenec je, kako fajn.«* (I61)

Sogovornica je izpostavila tudi, da se v procesu potrebe otrok včasih izgubijo. *»Veliko jih gleda, da je otrok v šoli uspešen in napreduje, ne vprašajo se pa o njegovem notranjem svetu. Stikov s starši si pogosto ne želijo ali pa da so formalni.«* (A25) Zavedati se je treba, da tudi z vstopom v novo družino preteklost ne izgine. *»Je pa treba jih opozarjati, da se zavedajo, da ni nič narobe, če vidiš, da so stvari bile narobe, da jih ozaveš. Da si tega ni treba prikrivati. Imam občutek, da velikokrat otroci mislijo, da bi to bilo izdajstvo.«* (H34)

Otroci, ki se znajdejo v postopkih ter v različnih obravnavah, so lahko preslišani. Pomembno je, da se zavedamo, da tudi otrokom damo možnost izpovedati svoje želje. Rejnice se zavedajo pomena le-tega: *»Da ima otrok pravico do svoje zgodbe. Da pove, kaj ga je bolelo, kaj ima strahove. Treba je, lepo ali grdo. Če ne pa potem.«* (A26), *»In je znal mami po telefonu povedati, ko jo je čakal in čakal cele dneve na oknu, se mi je trgalo srce, on je sedel na oknu in čakal, oni pa so pozabili na njega. Da je na koncu mami enkrat rekel, ko je poklicala, da bi prišla, je ji povedal, da ima druge stvari za delati in nima časa. Tako, da jo je lepo odslovil, da naj drugič pride. Začel je živeti svoje življenje.«* (H26), *»Jaz sem se pogajala za eno punco, ki ima zmerno motnjo v duševnem razvoju in so v šoli grdo delali z njo. Potem so jo premestili drugam. Oni so jo želeli v zavod spraviti, mi jo pa sedaj še vedno vozimo v šolo.«* (C53), tudi glede začetka rejništva: *»Midva sva rekla, da če bo ona za to, da silili je pa ne bomo. Še tako okorno je pri petih letih govorila, da smo komaj ugotovili, kaj bi rada, ko smo jo vprašali, kam bi šla spat. Smo komaj ugotovili, da je rekla, da k nama.«* (D12), tudi glede stikov s starši: *»Je tudi recimo mamica poklicala eno punco, ki je bila pri nas, in jo vprašala, koga ima raje, atija ali njo. Punca je bila v stiski, tukaj moraš biti na strani otroka. S tem, da se ne zneseš nad starši. Tako da smo rekli, ko smo videli, kako je punca nabirala solze, smo ji rekli, naj da telefon na zvočnik. Sem mami povedala, naj kar pove, da jo poslušamo. Nisem skrivala, da je na zvočniku, in sem ji s tem dala vedeti, da sem na otrokovi strani.«* (D23), *»Jaz sem se tukaj postavila na stran otrok, kar pa mamici ni pasalo. Babica pa oče sta prejšnji rejnici delala ... Bili so na sodišču, ne vem, kaj so delali, ni bilo v redu v glavnem. Tukaj sem jaz dala otrokoma vedeti, da sta oba starša enakovredna in da ni treba, da se bojita, kako se bosta obnašala do katerega od staršev. Tako sem tudi uspela starša med sabo do tega spraviti, da se nista več pred otroci kregala. Sem jima povedala, da otroka imata rada oba in da se morata tako tudi obnašati.«* (G23)

Rejniki so za otroke tudi skrbniki: *»Potem so naju klicali na center otroka, kdo bi za to skrbel. Kdo bi bil skrbnik tega računa. Jaz bi rajši videla, da bi bil center. Potem je tista socialna delavka navijala, da bi bilo boljše, če bi bil kdo od naju. Jaz sem povedala, da ne želim, ker sem že rejnica. Potem se je moj mož strinjal s tem, da bo on.«* (F55)

2.2.3 Potrebe rejnic

Za mojo raziskavo je pomemben sklop potrebe rejnic, ki nam lahko osvetli vidik, kje rejnice potrebujejo podporo in pomoč strokovnih delavk. Pokaže nam tudi, na kakšen način se rejnice soočajo z različnimi izzivi rejništva.

Sogovornice so bile rejnice z zelo raznolikimi izkušnjami, nekatere so bile rejnice že dolga leta, medtem ko so druge z mano govorile šele o prvi ali drugi rejniški izkušnji. Tudi njihovi odgovori se na nekaterih področjih razlikujejo, jasno je, da rejnice z dolgoletnimi izkušnjami potrebujejo v grobem manj podpore in pomoči. Rejnice, ki so svojo pot v sistemu rejništva šele začele, pa se bolj obračajo na strokovne delavke in druge udeležene v izvirnem projektu pomoči v rejništvu po podporo in pomoč. Delo v rejništvu jim je prineslo raznolike izkušnje. *»Imam različne izkušnje v teh letih.«* (A1), *»Sem že 18 let rejnica. V tem času je bilo pri meni osem otrok. Ni tako veliko.«* (D1), *»Smo čisto na novo rejniki. Pred tem smo imeli tri otroke z namenom posvojitve, sorojence. Ampak tisti so šli potem nazaj k rejnikom. To je bila druga zgodba. Izkušnje z zaključevanjem rejništva nimamo.«* (I1), *»To je naše prvo in edino rejništvo do sedaj.«* (F4), *»Meni je malo lažje s tem, ker sem vzgojiteljica, delam z otroki in veliko imam opravka z otroki s posebnimi potrebami.«* (I77) Odločajo pa se skupaj z družino: *»Doma se z vsemi otroki pogovorimo, sedaj imajo moji otroci že družine, skupaj pokomentiramo. Se z otroki pogovorimo, če bi še vzeli otrok, če so za to.«* (C6)

Rejnice so v večini povedale, da je rejništvo na nek način finančno breme. Plačila rejniku so nizka, lahko se malo povečajo materialni stroški, s čimer jim strokovne delavke pridejo naproti. Otroci potrebujejo veliko obravnav pri strokovnjakih, kar za rejnike tudi predstavlja strošek. *»Za otroka dobiš rejnino, ki ni visoka. Potem pa ga enkrat na teden voziti k strokovnjakom. Niti za potne stroške ne dobiš. Pa za parkirnino sem dala že ogromno denarja.«* (A45), *»Je bilo kar nekaj težav, tudi finančno, moram priznati.«* (H9), *»Čeprav se za rejnike govori, da smo zaradi denarja v tem, tega nekaj denarja, ki ga država da, rabiš za otroka.«* (H10)

Rejnica je povedala, da je skrb za otroka v rejništvu dinamična in včasih so potrebne hitre odločitve: *»V realnem življenju, v rejniški družini pa rabimo stvari, bom rekla kdaj tudi malo z glavo skozi zid, peljati, da se stvari peljejo. Tukaj so le urgentne stvari, hitre in rabiš takojšnjo odzivnost.«* (B35), *»Tudi IPS niso več tako, kot so bili. Se mi zdi, da v mojih primerih sem vedno jaz tista, ki pozovem, kdaj bo kakšen IPS. Se mi zdi vsaj tisto enkrat na leto. Včasih je bilo tega kar precej. Tukaj ne vem zakaj, ne bom sodila zakaj ni IPS-ov. Jaz gledam, da se vsaj tisto enkrat na leto dobimo, da se vsaj določene stvari zabeležijo v papirje, da se dajo v otroško mapo in da se vsaj malo sledi.«* (B42) Za rejnice sta sodelovanje s centrom in skrb strokovne delavke zelo pomembna. *»Seveda je važen otrok, ampak važna sem tudi jaz. Nisem niti sodelavka, čeprav bi mogla biti.«* (A14), *»Večkrat smo tako naravnani, da bi veliko dali za ljudi okoli sebe, sami pa izgorimo in ostanemo na suhem. Da nimaš slabega občutka ob skrbi zase. Te skrbi se lahko naučiš, tudi preko tega, kako socialna delavka zase skrbi in kako ti ona to sporoča.«* (A18), *»Meni je bilo pomembno, da sem bila jaz slišana. Tudi s strahovi, kako bo. Da se tudi mene resno vzame.«* (A32), *»Ta center, od kjer so teli otroci, je upošteval naše želje, ker so videli, da bomo mi lažje. Z nobenim centrom nismo imeli težav pri vzpostavljanju stikov.«* (C32)

Živeti z otrokom v rejništvu prinese večplastne izzive, rejnice morajo biti pri skrbi za otroka tudi samostojne. Povedale so o več izkušnjah, ko so same poiskale strokovnjake ter reševale izzive s starši. *»Jaz sem tudi zahtevala, da sedemo vsi skupaj, tudi mama, ki se drugače ne udeležuje IPS-ov, ampak sem zahtevala, ker je bil to ta trikotnik, sin, jaz in mama. Da želim, da smo vsi na sestanku prisotni, skupaj z vzgojiteljem iz stanovanjske skupine in strokovni delavec in smo tam vse lepo povedali in smo razčistili.«* (B85), *»To so take specifične situacije, kjer se moraš kar znajti.«* (D62), *»Sama od sebe kličem, napišem in težim.«* (E47), *»Tako, da sem se sama obrnila na center otroka, ko sem rabila, da mi napišejo priporočilo ali pa kaj podobnega.«* (E48), *»Rejnik mora biti precej samostojen. Mislim, da so po naši zakonodaji kompetence centrov precej majhne, da bi bile kaj. Konec koncev je treba otrokovo korist tudi omejevati.«* (H36), *»Rejniki na splošno morajo zelo samostojno delati.«* (H55) Prav tako se zavedajo, da se morajo kdaj postaviti zase in za otroka: *»Sem povedala, da me ne bo prepričala, jaz bom povedala, kar je res, ne pa, kar bo ona meni rekla.«* (C26) Prav tako pa nosijo vso odgovornost: *»Vzgojitelji so starši, ne šola. Tudi jaz kot nadomestni starš nosim odgovornost za vse, kar je moj otrok naredil, kar dela in kar je.«* (H61)

Sogovornice so veliko govorile o skrbi zase, izpostavile so, da je le-ta ključna za kvalitetno skrb za otroke v rejništvu: *»Moraš biti empatičen tudi do sebe. Večkrat jaz nisem imela zase posluha.«* (A16) Rejništva se končujejo tudi zato, ker rejniki ne zmorejo več: *»Mislim, da veliko otrok gre iz rejništva v drugo družino, ker rejniki izgorevajo.«* (A19), *»Prijateljica, ki je delala v vzgojnem zavodu, mi je povedala, da večina otrok, ki je tja prišla, je imela za sabo 4 ali 5 rejniških družin. Ne moreš človeka obremeniti in pustiti samega.«* (A20), *»Na splošno sem ekstrovertirana oseba, mislim, da je to dobro, ker je treba kar nekaj dati od sebe v tem poklicu. Velikokrat na poti teh otrok doživiš marsikatero žalitev, marsikakšno obtožbo, ki ni tebi namenjena. To kasneje razčistimo in dojemajo, tudi če ne dojamejo, jaz vseeno ne grem do te mere, da bi zamerila ali se obremenila preveč. Mogoče v tistem trenutku, ko ti naložijo, je težko, potem pa že s tem nekako predelaš in obračunaš. Moram reči, da sem zadovoljna, kadar se obrnem na koga, ko sem že obremenjena.«* (H81)

2.2.4 Sodelovanje s strokovnimi delavci

Sodelovanje s strokovnimi delavci, zaposlenimi na centrih za socialno delo, je za izvajanje rejništva nujno potrebno. Rejnice so teoretično pomembni soustvarjalci in ključni sodelavci izvirnega projekta pomoči v rejništvu. Rejnice poročajo o dobrih izkušnjah: *»Tukaj bi težko kakšno pripombo dala na CSD, res je bil težek primer. Imam že drugič otroke v rejništvu iz istega centra. Vedno smo dobro sodelovali, tako skrbni so. Že prejšnji socialni delavci, take pa sploh.«* (D42), *»Tale njihova socialna delavka je pa res zelo skrbna, natančna in tudi čuteča.«* (D15), *»Jaz sem na začetku imela res eno tako idealno sliko rejništva in sem to tudi doživela, da so bili socialni delavci, ta ekipa, ki je šla v pokoj, so bili zelo pozitivno naravnani do rejništva in so rejnike cenili.«* (H43) Povedale so, da je izkušnost strokovne delavke nekaj, kar jim je pomembno: *»Zdi se mi, dokler ni prišla sedanja strokovna delavka. Ona zna. Se vidi, da je dosti podkovana.«* (F30) So pa rejnice tudi ugotovile, da ne morejo sodelovati z vsakim: *»Zadovoljna sem z eno strokovno delavko, ki sem jo spoznala že na drugem položaju. Ko sem imela z enim otrokom velike težave, posesivno je bil name navezan. Takrat sem jo našla. Nisem se mogla obrniti na noben CSD, niso me poslušali, čeprav sem si zapisala, kaj se dogaja otroku. Takrat je ona delala drugje, ona je bila tista, karkoli sem kadarkoli rabila, sam se na njo obrnila.«* (E56), *»Moram pa reči, da sem velikokrat poklicala socialnega delavca, ki sem ga jaz izbrala, ker sem vedela, da ima razumevanje, kot pa tistega, ki bi v tej situaciji moral pomagati.«* (H83)

Ko so govorile o zapletenih situacijah, so imele občutek podpore s strani strokovnih delavk: *»To so bili moji začetki, ne veš, kaj je prav in kaj je narobe. Tukaj so bili vpleteni tudi odvetniki. Podpora je bila z vseh strani.«* (B12), *»Imeli smo podporo.«* (C31), *»Tisti socialni delavec, ki pa je imel punco, katere mama je podala prijavo, tisti pa nam je bolj stal ob strani, celo na en drug center je klical pa nekako jim poskusil dopovedati, da je to zlonamerna prijava. On je bil tudi psiholog po poklicu. Tudi iz tistega centra delavka je tudi bolj nekako ob strani stala pa čakala, kako se bo to končalo.«* (D38), *»To smo tudi sodelovali s CSD-jem in so rekli, da se strinjajo, če jaz tako menim.«* (G28)

Rejnicam veliko pomeni, da je njihovo delo ovrednoteno: *»Center me je zelo podprl v tem. So bili potem tudi zadovoljni. Zadnjič, ko smo imeli IPS, je rekla socialna delavka, hvala bogu, da smo uspeli sedaj nekako priti. Da sta si otroka opomogla.«* (G25)

Ob izvajanju rejništva se počutijo suvereno: *»Kakšne pomoči pa niti ne pričakujem, ker se zavedam, kaj je delo strokovne delavke, kaj je moje delo. Da ne bo narobe razumljeno, vedno so pripravljeni sodelovati. Ampak znotraj tistih svojih okvirjev.«* (B34), *»Jaz na center lahko podam ene informacije, ene težave, ampak če jaz hočem nekaj rešiti, rabim iti hitro v akcijo, bit v akciji in v končni fazi stvari narediti.«* (B32) Pomembno jim je, da se počutijo slišane: *»Seveda je določeno v okviru IPS. Na IPS smo vsi enakopravni, vsi smo v isti ravnini. Rejnik je sodelavec centra, starš je pa tudi zraven udeležen.«* (A27), *»Podpora CSD je, so me slišali, ko sem rekla, so razumeli.«* (G15), *»Ekstra koraki lahko dajo toliko ene opore, da grejo stvari boljše. Mi smo včasih imeli IPS-e na dva tedna in smo se dobivali in trudili in je šlo. Iz najtežjih stvari se vedno največ naučiš in potem tudi druge stvari boljše tečejo.«* (A84), *»V začetku sem bila zelo obravnavana kot sodelavka v rejništvu. In sem bila tega vajena in sem mislila, da ne glede na to, kdo pride, bo isto ravnal. Se bo zavedal, da sva midve tim, ki bo otroku pomagal.«* (H50), *»Ali pa, da pokličem kakšnega socialnega delavca, marsikdaj so si vzeli čas, kar je zelo lepo.«* (H82)

2.2.5 Sodelovanje rejnic z matično družino

Sodelovanje z matično družino in izvajanje stikov sta med najpomembnejšimi nalogami rejniške družine. Poleg tega, da mora družina sprejeti novega člana, pride nekako zraven še otrokova matična družina, ki je tudi njegova. Tako otrok z dvema družinama zahteva interakcijo in sodelovanje med njima, kar je tudi za otroka najbolje. Delo z matično družino je za strokovne delavce na centrih zelo pomembna naloga, saj je cilj vsakega izvirnega delovnega projekta pomoči v rejništvu tudi pomoč in podpora matični družini, da bi zmogla sama, brez vmešavanja institucij. Rejnice imajo resnično celotno paleto izkušenj: *»In je znal mami po telefonu povedati, ko jo je čakal in čakal cele dneve na oknu, se mi je trgalo srce, on je sedel na oknu in čakal, oni pa so pozabili na njega. Da je na koncu mami enkrat rekel, ko je poklicala, da bi prišla, je ji povedal, da ima druge stvari za delati in nima časa. Tako da jo je lepo odslovil, da naj drugič pride. Začel je živeti svoje življenje.«* (H25), *»Samo takrat so ga sekirali, da je potem telefon kar stran držal, ni vedel kaj bi. Sem mu rekla, naj se lepo poslovijo od vseh, s katerimi govori. Sem kar na glas povedala, da so tudi oni slišali.«* (I50). Odnos z matično družino je odvisen tudi od informiranosti staršev: *»Ampak potem smo opravili razgovor, kakor mora biti, zapisnik ... Nekako so potem videli, so sprejeli to, da je v rejništvu, smo jih tudi povabili k nam, da so videli, kje je otrok. So nekako potem počasi sprejeli.«* (F45)

Rejnice se zavedajo pomembnosti stikov za otroke: *»Izhajam iz sebe in razumem tudi, da ne glede na to, kakšne napake je moja mama naredila, in jih je, jaz sem jo imela neizmerno rada. Opažam tudi pri teh otrocih, da imajo radi svoje starše. Res, mi je jasno, da oni morajo imeti stik z njimi.«* (H30) in njihovega bremena: *»Mislim, da ne bi smeli dovoliti, da stiki s starši škodujejo otroku. Na to se da vplivati, saj vse delamo v korist otroka, ne v korist sebe.«* (H40)

Izkušnje stikov so različne: *»Stiki ne potekajo tako, kot bi morali. Več ali manj pridejo starši k nam na kavico in sok, malo pogledajo otroke, se pogovarjajo z nami. Do igranja ne pride. Otroci bi radi, da se starši njim posvečajo. Starši nimajo teh kompetenc. Oni razlagajo svoje težave, svoje življenje, ki otrok ne zanima. Tukaj vsakršna spodbuda, jaz sem se tudi na strokovne delavke obračala, da so jih malo spodbujale, da tja pridejo, da se z otroki družijo. Lahko se mi pogovorimo, deset, petnajst minut, ampak ostalo je namenjeno otrokom.«* (B53)

Rejnice so poročale o dobrih odnosih z matično družino: *»Tudi oče ga še vedno pripelje, z veseljem spije tisto kavico in se malo pogovorimo. Tako čisto sproščeno je.«* (B72), *»Sčasoma*

smo potem kar nek tak normalen odnos vzpostavili.« (F48), »Zelo lepo je tukaj napredovala, na koncu so se mi starši še zahvalili, kako lepo je bilo, da je bila pri nas leto in pol, da se je malo uredila.« (G10), »Tudi sama se lepo razumem s starši.« (H33), »Saj marsikakšno stvar, ki mi je ni treba narediti za starše, naredim. Za eno mamo piševa prošnje za službo, vse prošnje ji natipkava in pošljeva.« (H41) Rejnice se vedno veselijo, ko s starši uspejo zgraditi odnos zaupanja: »Lepo je, ko pride do enega zaupanja, ko starši sprejmejo rejništvo. Začnejo zaupati, da si ti tam, da otroku pomagaš. Ne da si en člen med njimi pa med otrokom. Da do tega pride, je pa dolga pot.« (B36)

Prav tako pa imajo rejnice s starši zelo raznolike izkušnje: *»Ni ga bilo. Po tistem je prišel po enem mesecu na obisk. Smo vprašali, kaj je bilo. Je povedal, da je bil tako pijan, da ni vedel, kaj dela. Rekel je, da se je vmes pozanimal o nas, da mi smo v redu in da mi nismo nič krivi.« (C19), »Biološki starši so precej travmatizirani in, kako bi rekla, potem iščejo napake pri rejnikih.« (D5), »Starši jemljejo rejnike pod drobnogled Kakor, češ saj bi oni tudi zmogli, pa so jim otroke odvzeli, kaj pa ta rejnica bolje dela od njih, pa tako naprej.« (D6), »Po desetih dneh smo imeli prvi stik. Imel je eno buško, ko sva se igrala, je kar naenkrat nazaj padel vznak in se je udaril. So ga celega pregledali, poslikali in naju še ovadili, da grdo ravnava z njim. Jaz sem bila čisto šokirana. To je bilo po enih treh mesecih.« (F42), »Potem obtožbe, da jaz otroka preveč ščitim in da se mora boriti v življenju. Otroka, ki je doživel vse, kar je doživel ta fant, pa res ni treba učiti, da je življenje težko. Ne vem sedaj, kaj so mislili, da bi morala njemu reči. Naj zdrži in naj pusti, da ga zlorabijo?« (H45), »Pri drugih dveh so bili otroci že prej v rejništvu, recimo, in rejništvo že poznajo. In ko so samo zamenjali družino, itak starši vejo, kako in kaj in smo štartali zelo dobro, kar se tiče stikov. Ni bilo konfliktov.« (B52)*

Za sogovornice je zaupanje med rejniško in matično družino pomembno, kjer se le da: *»Z enimi starši se prej da, z enimi starši se zlepa ne da. Ampak brez tega medsebojnega zaupanja, da človek enostavno sprejme stvari, take kot so. Lahko popravlja, dela, ampak ko je pa pri otroku, da ga sprejme, da ne manipulira z otrokom. Do takrat je to kar težavno. Jaz sem na tem področju marsikaj naredila.« (B37), »Ko starši pridejo k nam in začnejo izvajati stike, nekako ta odnos, da začuti starš, da sem jaz tukaj, da otroku pomagam, ne zato, da grem proti staršu.« (B4), »Sva dober odnos vzpostavile, mi zaupa, mi pove tudi kaj o svojem življenju.« (E45)*

Rejnice imajo tudi izkušnje zlorabe njihovega zaupanja: »Ta velika punca je odnesla vso zlato, ki sem ga imela doma. Sem povedala na CSD in prijavila na policijo in se ni nič dalo narediti. Ker je počasi nosila. Ni bil vlom, ni bilo nič. Vsake toliko časa je nekaj odnesla, dokler ni vse znosila. Sem povedala to mami in vse, ampak se smeje, kaj če.« (G51)

Nekateri starši pa so stike bolj potrebovali zase, kot da bi se družili s svojimi otroki: »V začetku so bili bolj redki stiki, smo se tako dogovorili, ker je imela deklica cel kup specialistov v Ljubljani, da ko si je mamica zaželela stika, me pokliče, jaz pogledam, kdaj imamo kakšnega specialista in obenem še stik opravimo. Tam v eni slaščičarni smo se dobile, tako brez problemov. Malo sva poklepetale. Saj potem na koncu sem videla, da ji ni toliko za hčerko. Je bolj z mano klepetala, je bolj družbo rabila.« (D30) oziroma so potrebovali skrb in vodenje tako kot otroci: »Pri drugih otrocih, ko smo skozi dovolili stike. Ves čas sem bila zraven. Pa ne tako zraven, oni so se igrali, jaz pa sem sedela v bližini. Na začetku sva se malo pogovarjale, pa na koncu malo, vmes sem pomagala, če je bilo treba. Otroka sta jo kdaj kaj vprašala in ona ni vedela, a lahko reče ja ali ne. Sploh ni vedela. Potem je vse mene pogledala, naj jaz povem. Treba jo je bilo učiti.« (E44), »Je pa hkrati potrebno nekje tudi ovrednotiti, kaj je prav in kaj ni prav. Da bo znal nekoč tudi sam kot starš funkcionirati.« (H31) Rejnice starše tudi vabijo na stike, da se stiki sploh izvajajo: »Tukaj smo specifična družina, da jih moramo vabiti, da so stiki redni. Tukaj pač obveščam strokovne delavke, kaj se dogaja.« (B40), in sicer s pomočjo strokovnih delavk: »Da starši ne pridejo na obisk, da jih strokovna delavka pokliče, da je treba stike izvajati. Ta komunikacija preko IPS.« (B41), »Potem sem rekla, naj ostane, naj igrajo človek ne jezi se, naj mu berejo knjigo. Ona se je smejala temu, da bi mu brala knjigo. Skozi takšne stvari otrok tudi spoznava, kakšni so njegovi starši. Upa si dojeti, da jih je enkrat že presegel. Tudi to jim je težko, dojeti, da so presegli svoje starše.« (H39)

Veliko rejnice dosežejo tudi brez centra: »Z drugimi biološkimi starši je bilo zelo težko vzpostaviti stik, otrokov CSD je bil enak kot naš. Starša sta bila nastrojena. Niti ne proti meni, ampak se nismo mogli pogovarjati normalno. Enkrat sem pa na lastno pest, ko sem videla, da imata dobro obdobje, sem jih po stiku počakala pred centrom in jih povabila na kavo. Šli smo na kavo brez nadzora in se je vzdušje sprostil, da se lahko pogovarjamo kot ljudje.« (E42)

Sogovornice se zavedajo pomena sodelovanja: »Življenje je sestavljeno iz majhnih korakov. Starš mora biti pri sooblikovanju.« (A30), »Pomembno se mi zdi, da se o starših lepo govori. Da spoštljivo delamo s starši. Zame je bil to velik čudež, lepo o ljudeh, ki so.« (A33), »To je

pomen pogovora, kaj lahko pogovor in sodelovanje naredi. Brez fige v žepu. Čudeže dela, da resno vzameš človeka. Po tem smo videli, da se je staršem odprlo več perspektiv v življenju in razpolagali so z več moči. Boljše življenje. To so bili rezultati.» (A34), »Oče je sodeloval s socialno službo, se je strinjal, da gre punca v rejništvo, mama pa ne. In jo je potem tudi oče k nam pripeljal, skupaj s socialno delavko so prišli.« (D19), »Morajo starši sodelovati z rejniki, drugače je vse v stiski otrok.« (G17) Včasih je treba povedati boleče stvari iskreno: »Sem pač rekla, lej, ti si mama mojih otrok. Ne morem ti zato zameriti, ne morem te zato sovražiti in ne morem te vzeti tvojim otrokom. Moram imeti nek odnos s tabo, zaradi otrok, če ne bi bilo zaradi njih, vprašanje, kako bi bilo.« (G52), »Oče je videl neke stvari. Kar cenim pri teh starših. Ko vidijo, da so izgubili bitko, dovolijo svojim otrokom poleteti, vidijo, da jim bo bolje.« (H16), »Mama je zelo lepo dala otroke v rejništvo, tako da so otroci dobili zeleno luč. Rekla jim je, da ni sposobna skrbeti za njih in da bom jaz njihova mama. So me otroci tudi klicali mama ves čas. So se vklopili, adaptirali hitro.« (G6), »To je zelo pomembno, da starši in rejniki sodelujemo med sabo.« (G7) Zavedajo se svojega vpliva na starše: »Starši so tisti, ki bodo nam prisluhnili in delali v korist otroku.« (H51) Včasih se tudi sodelovanje ni izpeljalo najbolje: »Na kakšne druge zdravniške preglede, kjer sem želela, da pride, ker smo potrebovali zdravstveno zgodovino, takrat pa ni prišla. Ko je vedela, da se bo od nje nekaj zahtevalo, tisto pa ona ne bi. Jaz sem na to opozorila, sem povedala, da se mi zdi pomembno, ker jaz ne vem za nazaj in ne morem nič pomagati, oni si ne morejo z mano nič pomagati, ona pa more to povedati, kako je bilo.« (I41)

Rejnice so z mano delile tudi težje izkušnje odnosa z matično družino: »Poleg tega pa so tukaj se starši, ki so zelo različni. Te starše sem imela rada in jih tudi imam. Ampak sem imela tudi težke izkušnje z njimi. Eden mi je dal na izbiro, da lahko izberem kako me bo 'stran spravu'. Me je bilo strah. Njegovega sina sem imela 12 let.« (A22), »Pogosto smo se videvali, je bilo veliko udeleženih strokovnjakov, ampak za tega očeta sem bila jaz zločinec, ki sem vzela njegovega otroka.« (A23), »Na drugi strani pa je stal oče z odvetnikom, ki je pritiskal na socialno, ki je izsilil čisto vse, kar si je zamislil.« (B65), »Tožila me je, na sodišče za pričo dajala, me učila, kaj moram govoriti.« (C25), »S starši je včasih huje kot z otroki.« (C28), »Babica je redno hodila na stike. Ampak je hodila samo, da je dokazovala, slikat. Ko se je punčka uprla, da ne bo več hodila k očetu, je babica hotela, da vse darila vrne, meni je taka pisma pošiljala. Vsa pisma skopirana, originale je imela sama, meni je pa kopije pošiljala. Me je zmerjala. Po osem

strani.« (C30), »Imeli smo eno mamico, ki je veliko nagajala. Jaz sem se za vsak vikend morala zagovarjati. Kar naprej nas je nekaj prijavljala na center. Mislim, neutemeljeno. Ni bilo nič takega, samo ona je videla vse črno in nič belega.« (C60), »So pa naju z možem prijavili. Najprej so poskusili s spolno zlorabo, tisto ne gre, če nimaš čisto nobenih dokazov. Potem so pa poskusili še z zanemarjanjem in grobim ravnanjem. Naju je prijavil, sva bila pol leta osumljena. Ne vem, zakaj, je razširil še na ostala dva otroka, ki sta bila takrat v družini. Saj, če njo zanemarjamo, potem tudi druge, in sva bila pol leta osumljena. Tisto je bilo stresno.« (D31), »Na začetku je bilo kar težko. Takrat so oni tako gledali na to, kakor da sva midva z možem kriva, da so fantka odvzeli. Grdo so naju gledali.« (F41), »Sprva so starši bili malo neprijazni. Ampak sčasoma sta oča in mama, mama je malo pasivna, oče je sedaj že pokojni, zelo lepo sprejela našo družino.« (H14)

Poročajo tudi o različnih načinih manipulacije z otrokom s strani matične družine: »Rejništvo naj bi takrat še trajalo, ampak je oče začel tako manipulirati z otrokom, otrok je bil tako zmeden. Začel je samo še nazadovati, začel je nazaj lulati ... Trganje otroka ...« (B58), »Z eno sva hodili k očetu v zapor. Mama od očeta ji je rekla, da je oče tam v službi.« (C29), »No, potem, ne vem no, za tisti čas, ko sva bila osumljena, smo jo peljali na stik, punco, in jo nazaj dobili našminkano. Takrat je bila 7 let stara.« (D33)

Nekatere rejniške družine same organizirajo stike: »Ni se treba več dogovarjati preko centra, pa tudi center nam je dal pooblastila, da lahko sami presodimo, kako bodo stiki.« (C21) Povedo, da v nekaterih primerih nimajo težav: »Drugače, kar se tiče pa stikov, kar lepo ohranjamo.« (I26), »Pri fantku je zmenjeno že od vsega začetka.« (I44), »Stiki so bili vedno v redu. Nismo imeli nekih problemov s stiki.« (C15) Povedo, da so dobra ideja stiki, organizirani v obliki izleta: »Drugače so bolj sproščeni stiki na kakšnem izletu. Ko center za socialno delo organizira in če obe družini prideta.« (D27)

Stiki se lahko tudi prekinejo iz različnih razlogov: »Potem se je zgodilo, da je mama mogla iti na prestajanje kazni in od leta 2018 sploh nimamo stika z njo. Takrat je babica rekla, da ona ne bo zmogla več tega, da bi hodili na stike.« (F51), »Z mamo ni stikov, odkar je na prestajanju kazni. Tudi ona ni želela. Svetovalna delavka jo je obiskala takrat, je rekla, da ne želi, da bi imela stike. Da pa lahko fantku povemo, da je mamica tam. Je vprašal, če jo bo še kdaj videl, sem povedala, da ne vem, če bo v redu.« (F56) V rejništvu ni tako redko, da stikov sploh ni:

»Najmlajša naša pa niti nima stikov s starši. Tudi ne hodijo na IPS. Očeta ne najdejo, mamica pa ne pride. Vsake toliko vpraša, kako je njena hči.« (G50)

Sogovornice so poudarile pomen dogovora glede stikov: *»Pomembno je učenje sprejemanja dogovora, ki ga sooblikuješ.« (A29), »Včasih smo tudi po pol ure se dogovarjali o stikih. Na primer imeli smo še rezervno osebo, da se prišla na obisk, pomagala. To je pomembno pri samem načrtovanju in vključevanju staršev.« (A31)* Razumejo tudi svojo vlogo pri izvajanju stikov z matično družino: *»Poskušam voditi tako, da niso razočarani, spodbujam srečanja, naredim vse za to, da so čim bolj kvalitetna.« (H32)*

Izkušnje imajo tudi s stiki pod nadzorom v prostorih centra: *»Stiki so samo pod nadzorom, na centru za socialno delo.« (D25), »Pri teh stikih je socialna delavka zelo previdna. Jaz sem ji hvaležna za to.« (D24), »To je bil stik pod nadzorom, ki ga je določil center.« (E40)*

Stiki z matično družino so za otroka potrebni, vendar to ne pomeni, da stiki ne vplivajo na otroke in rejniške družine. Rejnice so poročale o različnih situacijah, ko so otrokom pomagale, da so bili tudi stiki dobri za njih: *»Če želiš dobro delati rejništvo morajo starši biti vključeni in otrok jih potrebuje. Otrok si bo naredil vzporedni svet na oblaku in s staršem nima nobene veze. Je veliko bolje, da je v stiku s starši in se s tem nauči živeti.« (A24), »Malo so razpeti, še posebej, če imajo sitke z biološko družino, kar je prav, da imajo.« (D3), »Ampak dostikrat so potem razpeti med biološko družino in rejniško. Vloga rejnice pride včasih z vlogo bioloških staršev.« (D4), »Z enim fantom je bilo, tisto so bile tudi stiske, ko se je z mamico dobival. Zelo posesivna je bila. Težko bi rekla, ker po drugi strani si je pa želel iti na stik, je bil navezan nanjo. To kontrolirati in usmerjati je pa težko. Tisti stiki so bili tudi brez nadzora. Sem se včasih kar malo bala za njega. Sej smo se doma dosti o tem pogovarjali, ga kaj pomirili kdaj.« (D41), »Sem rekla, da to ne bomo mogli, da bi vsak vikend ga vozili k eni družini, k drugi družini. Sem rekla, to ne gre, ne moremo otroka kot vrečo krompirja sem in tja, to je človek, to ni predmet, ki ga boš prestavljal. Smo pa tudi mi tukaj, sedaj bomo mi delali z otrokom, neki narediš in itak po stikih so otroci drugačni, po obnašanju se jim pozna.« (F46), »Oče je potem hotel čedalje več stikov, nakar sem jaz pred enim letom rekla, da se ne strinjam z več stiki, ker otrok vedno pride zelo vznemirjen nazaj. On svoja čustva zelo burno izkazuje.« (G13)* Rejniške družine se včasih skupaj z otrokom znajdejo med otrokovimi starši: *»Zelo so pa bili sovražno nastrojeni eden proti drugemu in so te boje peljali tudi prek otrok oziroma prek rejnikov. Ne vem točno,*

kaj se je dogajalo v rejniški družini, ampak vem, da so bili skozi boji. Otroka sta bila tako oškodovana, ker nista več vedela, kako se do koga obnašati.» (G21)

2.2.6 Sodelovanje s strokovnjaki

Rejnice morajo pri svoji skrbi za otroke v rejništvu pogosto sodelovati tudi z različnimi strokovnjaki: *»Sedaj eno so prav specialisti za medicino, kjer zdravnik da napotnico in se potem nadaljuje. Drugo so pa te službe, psihologi pa specialni pedagogi. Nekaj tudi šole prispevajo, imajo tudi one svoje strokovne delavce. Včasih že kar malo preveč tega postane.» (D66)*

Včasih pri tem pomagajo tudi strokovne delavke centra: *»Sedaj pri zadnjem otroku mi je strokovna delavka dala nekaj predlogov, kjer sem potem našla strokovnjakinjo.» (A44)* Včasih dobijo rejnice tudi podporo v smislu naročanja in urejanja terminov: *»Imajo neko zvezo s tem centrom na Gotski, Svetovalni center, in so jih kar oni naročili.» (D60)*

Rejnice vidijo pomen in vrednost obravnav, vendar finančno breme nosijo same: *»So pa tudi videli napredek v vseh teh letih. To je delo vseh nas, vrtcev, centra, naju dveh in dodatno sem ga vozila na terapije za koncentracijo in pozornost. Res je bil finančni zalogaj, ampak če nekaj otroku pomaga, zakaj ne bi.» (F68), »Ja. Ena terapija je bila med 40 in 60 evri. Mi smo hodili enkrat na teden, več let.» (F69)* Otroci v rejništvu so pogosto obravnavani s strani več strokovnjakov: *»Bil je še zdravstveni dom in center za duševno zdravje. Psihologinja, razvojna ambulanta.» (F61), »Za najmlajše tri hodimo v svetovalni center. Tam imamo pedopsihiatrinjo, psihologinjo in specialnega pedagoga. Če rabimo, mi tudi vse dajo.» (G30), »Otroke sem vozila na različne konce. K logopedu, psihiatru, kliničnemu psihologu.» (C47)*

Z različnimi institucijami, s katerimi se rejnice srečujejo, imajo različne izkušnje: *»Bilo je od tega, da smo imeli grozno šolo, do tega, da imamo sedaj krasno šolo.» (H53)*

Veliko so rejnice pri sodelovanju s strokovnjaki tudi samostojne: *»Jaz niti nisem strokovne delavke vpletala, sem šla direktno do strokovnjakov.» (A41), »Potem tudi samoiniciativno naprej.» (F23), »Vse strokovnjake sem sama poiskala, so mi kar prepustili. Se mi je zdelo, da je najboljša ta direktna pot.» (I58)*

Nekatere rejnice so si podporo poiskale tudi v obliki supervizije: *»Vedno sem imela tudi supervizorko, s katero sem se posvetovala o odločitvah glede rejništva.» (A12), »Pomagal mi je stavek, ki je čudovit, ko se je napovedovalo, da bo konec. Supervizorka je rekla, da sem jaz*

odgovorna samo do svojega praga. Jaz sem si to slikovito predstavljala. Do tam in konec. To mi je olajšalo. So določeni stavki, ki pomagajo, da se vrneš k sebi.» (A81)

2.2.7 Sodelovanje med rejniki

Sodelovanje rejnic med seboj se je izkazalo kot pomemben vir opolnomočenja rejnic. Je oblika neformalne podpore, izobraževanja. Rejnice so na tak način dobile občutek, da v izzivih rejništva niso same, včasih so iz medsebojnih odnosov črpale moč za soočanje s težjimi situacijami v rejništvu. Ta del vidim kot pomemben doprinos podpore in pomoči, ko strokovne delavke mogoče niso bile na voljo. Izpostavile so pomen deljenja izkušenj: *»Pomembno se mi zdi, da se ljudje povezujejo in delijo znanje in izkušnje, sama sem to delala bolj ena na ena.«* (A56), *»Vedno pa sem največ odnesla iz neposrednega stika z rejnicami. Njihove zgodbe, njihov pogovor, njihovi primeri.«* (B17), *»Tudi ena taka moralna podpora je, ker v tisti skupini enakih slišiš zgodbe in nisi sam v tem. Ker v ostali okolici imaš vedno občutek, da te ne razumejo.«* (B18), *»Vedno sem šla rada na te skupine. Isti občutek, ker deliš, se pogovarjaš s podobnimi ljudmi.«* (B19), *»Dosti se tudi med sabo pogovorimo med neobveznim delom, ki je potem.«* (D55) Včasih pa se časovno ne izide: *»Pred nekaj leti sem zasledila eno neformalno skupino. Bila sem mogoče enkrat. Nisem šla večkrat, ker se mi je pokrivalo z drugimi obveznostmi.«* (E26) Rejnice iščejo podporo tudi med sabo: *»Imam pa sama nekaj družin, s katerimi sem povezana, da se lahko na njih naslonim.«* (A54), *»Pa imela sem nekaj rejnic, ki sem jim bila nekaj časa v oporo, ampak za to nimam veliko časa.«* (A55), *»Tam v tistem krogu pa si razumljen, ti druge razumeš in drugače lahko gradiš naprej. Vedno prideš domov iz takih usposabljan opolnomočen, z novim vedenjem, znanjem in optimizmom za naprej.«* (B20), *»Jaz imam veliko prijateljstvo z eno družino, s katero smo se spoznali na izobraževanju. Postali smo dobri prijatelji.«* (A65), *»Da nisi samo s tistimi, ki jih poznaš, ampak da lahko navežeš stik tudi z drugimi rejniki. Da se lahko odkrito pogovoriš iz oči v oči, tudi če ga ne poznaš. Da je to zaupanje. Vse ostane tam.«* (F80) Tudi izkušnje si včasih delijo: *»Kar je bilo glede punčke, sem veliko sodelovala tudi z rejniško družino njenega bratca, ker se poznamo in je podobno.«* (I71)

Centri za socialno delo organizirajo tudi skupine za rejnice, kjer naj bi se vse rejnice in rejniki, za katere je center krajevno pristojen, redno srečevali in reševali vsakodnevne dileme. Center ima tudi možnost organizirati tematska srečanja glede na potrebe rejnic in rejnikov. Rejnikom je pomembno, da jim je dostopno: *»V bistvu je fajn, ker je dopoldne, ko so otroci v šoli in lahko grem. Na centru otrok pa je ob sredah popoldne. Včasih si komaj vzameva čas.«* (C46), *»Nekajkrat sem šla, ampak ne morem zvečer iti, če imam doma šest otrok. Ni mi zneslo.«* (G33)

Povedale so, da je to prostor za deljenje izkušenj: »Na en način je to dobro, da se vsi, ki smo v tem, tudi dobimo. Da se spremljamo, da lahko vsak tudi kaj podeli.« (A49), »Do prve namestitve leto ali dve sploh ni prišlo. V tem času pa me je vedno prejšnja socialna delavka pozivala, da se udeležujem vseh srečanj na centru, ki so bila na dva meseca. To je bila skupina rejnic. Tam sem prisostvovala, poslušala njihove zgodbe in se kar nekaj časa medila, bom rekla.« (B2), »Dobiš in deliš izkušnje.« (C39), »Velikokrat se znajdeva v situaciji, ko imava najdaljši staž rejništva in največ izkušenj.« (C43), »Saj kakšna izkušnja je zanimiva. V glavnem določimo kakšno temo in se o njej pogovarjamo.« (D70), »Glede skupin za rejnice se mi zdi pa fajn, da je vsake toliko časa, da se malo pogovorimo.« (D77), »Lepo je, ko lahko kaj povemo pa kakšno stvar slišimo.« (H66) Skupine so tudi za rejnice priložnost, da spoznajo druge z istim načinom življenja: »Sem pa navezala na tak način stike z določenimi ljudmi, za katere vidim, da podobno razmišljajo in jih lahko pokličem ali pa pokličejo oni mene. Je potreben nek stik. Ne moreš kar sam viseti nekje.« (H67) Rejnice imajo izkušnje, da so bile skupine dobro organizirane: »Skupine na centru so bile vedno tematsko organizirane, in to je bilo dobro.« (H69), »Ni bilo tako, da nekaj klepetamo med sabo, ampak da poslušamo določeno osebo, ki nam pride nekaj povedat ali pa da na določeno temo se pogovarjamo. Je nekdo, ki to vodi.« (H70)

Vendar tudi v skupinah rejnice niso čisto sproščene. Veliko jih je omenjalo, da se ne počutijo čisto vključene, sprejete: »Čeprav moraš včasih paziti, kaj poveš, ni vedno vse za povedati. Zaradi strokovnih delavk in drugih rejnikov.« (C40), »Tako je poudarila, da kar se pogovarjamo, ostane tam. Rejnice pa so bile malo nezaupljive, da bo ona vse socialni delavki povedala. Ne vem, no. Nisem se najboljše počutila na supervizijah.« (D79) Med sabo imajo nerazrešene konflikte: »Je pa res, da je bila taka specifična situacija. Z eno rejnico imam zgodbo v preteklosti. S to rejnico nimava zaupanja. Dve taki skupaj na superviziji, ne deluje.« (D80) ali pa niso imele dobre izkušnje z vodenjem skupine: »Motili so me očitki s strani rejnic. Menim, da se je to zgodilo tudi zato, ker skupina ni bila dobro vodena. Zato sem nehala hoditi.« (A52)

2.2.8 Slabe izkušnje rejnic

Med slabimi izkušnjami je tudi situacija, ko je bilo izobraževanje sporočeno zadnji trenutek: *»Pred kratkim je bilo izobraževanje, ki ga organizira center, zadnji trenutek, verjamem, da strokovne delavke ni bilo, samo se mi zdi, da že vnaprej vedo, kdaj bo.«* (F33)

Rejništva so težja, rejnikov pa je vse manj: *»Ljudje bežijo ven. Resnično je podpore malo in ljudje bežijo ven. Rejništva so čedalje težja in otroci imajo veliko defektov. Veliko je razvajanosti, odvisnosti od naprav. Skozi so priklopljeni na telefone. Vedno več poškodb na otrocih.«* (A63)

Rejniki so imeli občutek, da so v neenakem položaju: *»Sem imela tudi take izkušnje, ko je bil starš otroka bližje timu kot jaz. Jaz sem bila neke vrste motilec.«* (A15), *»Enostavno, ko ti pa takole otrok iz konteksta ven vleče in podaja ene obtožbe strokovnim delavcem, kaj se bo razvilo, kako se bo razvilo, ne vem, ampak bomo videli, kako bo strokovni delavec odreagiral, kako bo mama odreagirala, kaj bo ta fant dejansko še skupi spravil. Ne vem. Tukaj bomo videli, kdo komu verjame oziroma kdo ima kakšen interes zadaj.«* (B84) Občutek, da strokovna delavka ne deluje strokovno: *»Mislim, da je strokovna delavka to čisto nestrokovno naredila. In sedaj mi je iz maščevanja zavrnila tega 6-letnika, da imamo polno. Jaz mislim, da to ni dovolj tehten razlog. Vem, da temu otroku niso dobili primernejše družine.«* (C11) Občutek, da strokovnih delavk ne zanimajo in se ne zavzamejo za rejnike: *»Pred šolo pa ga niso zaščitili. Tam, kjer bi ga pa morali, ga niso zaščitili. Celo izjavo je dala vpričo šole, da saj šola dobro želi otroku. Torej, o čem sedaj govorimo, da mu jaz želim škodo? Vpričo šole, kako bi bilo, da se dovoli otroku, da nabere nekaj cvekov. Ali bi bila to spodbuda za otroka, da se bolje uči? Vpričo šolnikov. Zakaj niso tega vprašali mene pa specialne pedagoginje?«* (H47), *»Sedaj sem sprožila upokožitev. Nič ni rekla, samo izvedla je to. Občutek imam, da se bolj ukvarjajo z računalniškimi sistemi kot ljudmi. Imajo vnaprej pripravljena vprašanja in samo gledajo, da to obkljukajo. Ne zanima jih pa, kakšne izzive in težave imam kot rejnica.«* (A91), *»Vmes je bil otrok v rejništvu pri meni. Socialna delavka je otroku v rejništvu poslala voščilnico, kjer meni ni nič napisala, čeprav je pisala na moj naslov. To se mi zdi podlo, mene je prizadelo.«* (A92) Rejnice si s strokovnimi delavkami želijo odnosa in podpore: *»Matična strokovna delavka je na tem področju že kar nekaj let in je zadnjič prvič prišla k nam na obisk.«* (E54), *»Bila je dvajset minut ali pol ure. Tako da je povedala, kar je želela povedati, in je odšla. Mislila sem, da se pride tudi*

kaj z otroki pogovarjat, ampak ni bilo to. Otroci so šli tudi kar stran. Mudilo se ji je zelo in je samo prišla in šla. Sem imela občutek, da je naredila tisto kljukico, da ima v spisu in je bilo to to.» (E55), »Moj CSD ni pomagal nič. Tudi z nasvetom ne.« (E50)

Rejnice se sicer zavedajo, da so strokovne delavke obremenjene: *»Tudi zaradi nove zakonodaje in vsega je situacija napeta, se mi zdi, da so socialni delavci prezaposleni.« (H64)*

Sogovornice so imele izkušnjo, da so bile ključne informacije zamolčane: *»No, počasi sva pa le izvedela, da je bil v vzgojnem zavodu nasilen. Ampak tukaj smo ga dobili v petek, v nedeljo smo ga nazaj peljali in je moj mož bil tako spreten, ga je tako lepo vodil skozi vikend, da nikoli ni prišlo do kakšnega večjega konflikta.« (D48), »Sem kar malo zamerila tej socialni delavki iz vzgojnega zavoda, ker je olepševala stvari. Saj je težko tudi za njega, samo ne vem, če je bilo to za v rejniško družino. S tem nas je v nevarnost spravila.« (D51), »Tukaj je bilo grdo iz CSD narejeno. Bila je ena socialna delavka, ki je bila tik pred upokojitvijo in ni mogla najti rejniške družine za tega fantka in je potem tako napisala, da je lažje dobila. To je bil zadnji primer, ki ga je imela, in potem je šla v pokoj.« (G12)*

2.2.9 Izobraževanje za rejnice

Z rejnicami sem želela spregovoriti tudi o izobraževanju, ki so ga bile deležne. Predvsem me je zanimalo, ali dobijo rejnice v obveznem procesu usposabljanja in dodatnega izobraževanja dovolj znanja in strategij za življenje z otrokom v rejništvu.

Rejnicam je pomembno, da se na usposabljanjih delijo tudi praktične izkušnje: *»Prihajamo iz različnih CSD in potem vsak kakšno izkušnjo pove in je super.« (I69), »Nam dajo kakšno nalogo in se ob tem tudi kaj posvetujemo in vsak pove svoje izkušnje.« (D56), »Na usposabljanju smo se na delavnicah pogovarjali.« (I68), »Je pa res, da jaz tisto, kar sem imela, sem izpostavila, nimam pa še toliko kilometrine. Po moje, da dlje časa, kot imaš nekoga, več se pojavlja enih vprašanj.« (I76), »Na teh usposabljanjih sem začutila, da rejnice, ko govorijo pred predavateljem, vse štima, ko smo se pa med odmorom pogovarjale, povedo, kakšne zgodbe so zadaj in koliko imajo potrebe o tem govoriti.« (B27)*

Rejnice so z izobraževanji zadovoljne: *»Nimam kaj dosti pripomb na izobraževanje.« (D53), »Je pa odvisno, kakšno situacijo imaš v družini. Se mi zdi, da so izobraževanja dobro zastavljena.« (F78), »Je bilo veliko gradiva podanega, pa zelo lepo povedano, pa tudi na*

delavnicah, super, da smo se dotaknili, kakor smo bili različni, sedem nas je bilo v skupini, smo imeli možnost kar veliko priti na vrsto, veliko povedati.» (I74) Želijo si več znanja: »Če bi bilo več tega, bi bilo prav fajn, tudi delavnice so mi bile všeč.» (F79) Menijo, da so predavatelji dobro izbrani: »Povabijo kompetentne strokovnjake.« (D52), »Izve se precej, predavajo ljudje, ki so lepo opremljeni in lepo podajo naprej.« (H76) Teme za dodatna izobraževanja pa rejnice izbirajo same, kar jim veliko pomeni: »Vedno zelo dobrodošle teme, ker imamo možnost sami izbirati teme, ki te zanimajo.« (B15), »Sedaj so različne teme na izbiro in nimam občutka, da kaj manjka.« (D59), »Lani nam je kar poslala, da smo sami. Saj je prav, da sam kot rejnik poskrbiš, da opraviš, kar moraš. To, v petih letih tri dodatna izobraževanja.« (F34), »Tudi ta dodatna izobraževanja, mi je všeč, da si lahko izbiraš. Glede na situacijo, ki jo imaš v rejniški družini.« (F76), »Ponudi se nek nabor tem, potem izbereš, kar te najbolj zanima.« (H75)

Na drugi strani so rejnice, večinoma tiste, ki so rejnice že dolgo časa, ki v izobraževanjih ne vidijo velike vrednosti: *»Sistem je čisto v redu, ampak večina predavanj je brezveznih. Kar nekje iz zraka.« (E14), »Veliko stvari sem že prej vedela.« (F72), »Takrat se mi je zdelo malo zastarelo. Pred približno osmimi leti.« (F74), »Niso to neke teme, da jih mi ne bi že poznali. Saj mi več ali manj te stvari poznamo.« (G44), »Vsake toliko je kakšno dobro usposabljanje, večina jih je pa brez zveze, to je moje mnenje.« (C73)*

Nekatere od rejnic, s katerimi sem govorila, so bile tudi na izobraževanju, ki ni v sklopu sistema rejništva. Večina si je izbrala strokovnjakinjo Natašo Banko, ki izobražuje tudi pare, ki želijo postati posvojitelji: *»Preden sva začela z rejništvom, sva bila z možem na izobraževanju pri Nataši Banko. Tam je bilo vse zelo visokoletne in nerealno, neživljenjsko.« (E30), »Jaz sem se še dodatno izobraževala, hodila sem na skupino, privat k Nataši Banko, pa še sedaj hodim.« (F20), »Začetno izobraževanje pa ... Midva sva delala izobraževanje za posvojitelja pri Nataši Banko. Tukaj lahko pohvalim. Pri Nataši Banko sem se jaz naučila vse, kar moram vedeti o otrocih. Jaz mislim, da bi morale tudi biološke mame iti na par teh predavanj. Starši bi tudi to potrebovali. Ona je fenomenalna. Kot pedagog, kot strokovnjak psiholog. To meni veliko pomaga pri vzgoji otrok.« (G43)* Z izobraževanjem so bile v večini zadovoljne.

Izobraževanja so organizirana za vse rejnice v državi, razen pri obveznih izobraževanjih, ki jih mora enkrat letno organizirati center. Rejnice opažajo, da so v družini v zelo raznolikih situacijah: *»Po drugi strani pa je zelo velik razkorak med rejniki, ki prihajamo.« (E17), »Nekdo,*

ki ima enega otroka, pa naredi celo dramo na predavanju. Včasih je kar odveč.» (C44), »Teme so načeloma v redu. Delitev v skupine pa ne deluje vedno.» (C75)

Povedale so, da so se izobraževanja v zadnjih letih tudi posodobila: *»Tako da s samimi izobraževanji sem bila jaz zelo zadovoljna, sploh ko so se malo preoblikovala in je bilo manj teoretičnega dela in več praktičnega oziroma delavnic.» (B16), »Je teoretični del, potem pavza in praktični del.» (D57), »Bilo je nekaj splošne teorije in vedno je bil čas za debato.» (E28)*

2.3 RAZPRAVA

Teoretični del naloge je nastal v času epidemije COVID-19, empirični del pa v nekaj letih po začetnem šoku. Rezultati raziskave so pokazali, da je rejništvo pomemben del socialnega dela, pomemben del družbe in družbene skrbi za otroke, poleg tega pa so se razkrile tudi pomanjkljivosti v sistemu rejništva. Seveda so v praksi te pomanjkljivosti znane in jasne.

Rejništvo je institut nadomestne družine za otroke, ki so v svojem domu prikrajšani za normalno družinsko življenje. Rejništvo je institucionalna oblika skrbi za otroke, družbena odgovornost, poleg tega pa posega v intimo družinskih razmerij več družin in zelo vpliva na posameznike, vpletene v projekt rejništva. Stroka socialnega dela govori o izvirnem delovnem projektu pomoči, kjer vsi udeleženi sodelujejo v instrumentalni definiciji problema kakor tudi pri vsakem posameznem koraku k načrtovanim spremembam in boljšemu jutri. V praksi je rejništvo ob vsakem otroku posebej izvirni delovni projekt pomoči za otroka in njegovo matično družino. Pogovori z rejnicami so pokazali, da je v sistemu rejništva kar nekaj dobrih praks. Izpostavila bi individualne projektne skupine, usposabljanja in izobraževanja za rejnike in rejnice. Iz rezultatov izhaja, da so rejnice poročale o dobrih izkušnjah tam, kjer so imele občutek, da so sodelavke v izvirnem projektu pomoči za otroka. V teh primerih so poročale tudi o dobrem sodelovanju s strokovnimi delavkami. Ob tem so izrazile tudi občutke hvaležnosti ob rejništvu.

Otroci v rejništvu so pogosto otroci s težjimi življenjskimi izkušnjami. Iz tega izvira tudi to, da imajo določene posebne potrebe. Poleg tega so to otroci z dvema družinama. Že samo dejstvo, da otrok živi drugačno realnost kot njegovi vrstniki, lahko otroku predstavlja stisko, zato so pogostejše obravnavani s strani strokovnjakov. V tem so rejnice same oziroma se od njih pričakuje velika stopnja samostojnosti. Institucionalna ureditev strokovnim delavkam na centrih za socialno delo daje samo določene naloge in dosegi. Tako so rejnice skupaj z otrokom v rejništvu prepuščene lastnim virom ter iznajdljivosti pri iskanju strokovne podpore za otrokov razvoj. Rejnice tukaj prepoznajo potrebo po boljši ureditvi. Nekateri strokovnjaki so težko dostopni, čakalne dobe v zdravstvu so dolge, zasebne terapije pa plačljive. Vsak otrok v rejništvu potrebuje psihologa, veliko jih obiskuje logopeda. Rejnicam to včasih predstavlja dodatne stroške s prevozi, včasih tudi terapijami, saj včasih ni dovolj strokovnjak na napotnico.

Osrednja točka rejništva je otrok, rejnice so poročale tudi o tem, da so se v projektu rejništva veliko bolj ukvarjali s starši, imele so izkušnje, da so se potrebe otrok včasih izgubile. Družine, iz katerih se otroci nameščajo v rejništvo, so pogosto družine z mnogimi izzivi. Starši tako potrebujejo pomoč in podporo strokovnih delavk, prav tako so pomemben del projekta pomoči. Vedno se dela v smeri, da se uredijo razmere v otrokovi matični družini, da se otrok lahko vrne k staršem. Rejnice so s tega vidika včasih občutile, kot da so edine zagovornice otrokovih potreb in koristi.

V tem pogledu morajo biti rejnice tudi samostojne, saj se dnevno soočajo z izzivi življenja in vzgoje otroka v rejništvu. Povedale so, da je skrb za otroka v rejništvu dimnična in včasih se je treba odločiti hitro. Z mano so delile tudi izkušnje, ko so same iskale strokovnjake ter same reševale izzive z otrokovimi starši. Kot sem že omenila, so to otroci, ki imajo za sabo tudi več težjih izkušenj. Rejnice zato potrebujejo tudi posebna znanja in spretnosti, ki zadevajo vzgojo otrok s primanjkljaji ali posebnimi potrebami. Nekatere rejnice so povedale, da so veliko takega znanja prejele na usposabljanjih, druge pa so se posluževale podpore in pomoči rejnic, ki so že bile v podobnih situacijah. Rejnice z manj znanja in izkušnjami so več te podpore pričakovale od strokovnih delavk. Povedale so, da jim je v takih primerih pomagala podpora strokovne delavke v obliki pogovora. Pokazala se je razlika med rejnicami, ki so to delo opravljale več let, imele za sabo bolj raznolike izkušnje, ter med rejnicami, ki so bile prvič v tej vlogi.

Pomemben del rejništva je delo z matično družino, saj le s spremembami v matični družini rejništvo ostane kratkotrajen ukrep. Cilj vsakega izvirnega delovnega projekta pomoči v rejništvu je vrnitev otroka v matično družino. V rejniško družino ob začetku rejništva pride nov član – otrok, zraven pa se odprejo tudi novi odnosi, odnos z matično družino otroka. Za socialno delo je delo z matično družino enako pomembno kot delo z rejniško družino in otrokom v rejništvu. Rejnice se zavedajo pomena stikov s starši za otroke. Imajo pa s tem zelo raznolike izkušnje. Pomembno jim je dati možnost, da zgradijo odnos, v katerem lahko staršem otrok zaupa. Zavedajo se, da lahko one tudi vplivajo na starše, nekatere imajo izkušnje, da so imele več dela z vzgojo staršev kot z vzgojo otrok. Včasih se lahko rejnice z matično družino celo bolj povežejo in nanjo vplivajo bolj kot strokovne delavke s centra za socialno delo, saj je njihov odnos manj obremenjen s postopki. Nekatere rejnice pa so

poročale, da stikov z družino sploh ni bilo ali pa so bile razmere v matični družini take, da so stiki potekali zgolj pod nadzorom v prostorih centra.

Glede slabih izkušenj so rejnice povedale, da so imele občutek, da so v sodelovanju s centrom in starši v neenakem položaju, da so starši v vsem bolj slišani, čeprav so imele one z njimi neprijetne izkušnje. Povedale so o tem, da so bile ključne informacije o otroku in družini rejniški družini zamolčane, na izobraževanje, ki je za njih obvezno, so bile vabljene zadnji trenutek. Občutek so imele, da se strokovne delavke ne zavzamejo dovolj za otroka v rejništvu. Povedale so, da se zavedajo obremenjenosti strokovnih delavk, vendar si v ključnih trenutkih želijo odnosa in podpore, večinoma so povedale, da si želijo biti slišane.

2.4 POVZETEK UGOTOVITEV IN PREDLOGI

- Delo z matično družino je nujni del rejništva.
- Strokovne delavke v procesu rejništva z rejnico vzpostavijo delovni odnos, v katerem imajo rejnice možnost izraziti svoje stiske in doživljanje, da se lahko razbremenijo.
- Rejnice potrebujejo sodelovanje med sabo, skupine, kjer se lahko podprejo in delijo izkušnje. Nekaterim bolj izkušenim rejnicam je lahko to tudi odveč, vendar njihova izkušnost podpira nove rejnice.
- Rejnice s plačilom za delo niso zadovoljne, izpostavljajo, da so materialni stroški otrok visoki, poleg tega pa je plačilo za delo simbolično.
- Rejnice morajo sodelovati z veliko različnimi strokovnjaki, tako zaposlenimi na CSD kot tudi vsemi, katerih obravnavo otrok potrebuje. Otroci so obravnavani v šoli, v sistemu zdravstva ter tudi na CSD, kar je razpršeno in zato lahko neučinkovito.
- Usposabljanja za rejnike so v osnovi dobro oblikovana, rejnice so z njimi zadovoljne. Nekatere bi potrebovale več in bolj poglobljena znanja, vendar so takim rejnicam na voljo tudi druge možnosti izobraževanja.

Za nadaljnje raziskovanje bi bilo smiselno v raziskavo vključiti več strokovnih delavk, ki delajo na področju rejništva na CSD, saj se prakse razlikujejo glede na center za socialno delo oziroma enoto.

Prav tako bi bilo smiselno v raziskavo vključiti rejnice z drugih področij države, saj je območje Ljubljane v Sloveniji specifično, v ruralnih okoljih so tudi drugi dejavniki, ki jih v tej raziskavi nismo upoštevali, npr. dostopnost strokovnjakov, oddaljenost strokovnih služb, mobilnost in dostopnost javnega prevoza.

Strokovne delavke na centrih so obremenjene z nalogami in primeri, pogosto so zadolžene tudi za druge naloge. Dobro bi bilo, da bi na tem področju delalo več strokovnih delavk, ki bi lahko nudile kvalitetnejšo podporo in pomoč.

Za otroke v rejništvu, ki jih je v Sloveniji v povprečju pod 1000 na letni ravni, bi se lahko vzpostavila specializirana služba za socialnopsihološko ter specialno pedagoško obravnavo, saj je razpršena obravnava včasih neučinkovita.

Prenoviti je treba način pokrivanja materialnih stroškov otroka v rejništvu ter plačila za delo rejnicam.

Strokovne delavke bi morale bolj sodelovati pri vzpostavljanju odnosa med matično in rejniško družino, ga spodbujati in usmerjati, saj bi moral ta odnos delovati v korist otroka.

3 LITERATURA

- Bole Finžgar, M. (2008). *Individualna projektna skupina*. Bilten skupnosti CSD Slovenije Kaljenje, 5, str. 132–136. Ljubljana: Skupnost CSD Slovenije.
- Bowlby, J. (1969). Attachment and loss. Vol 1, Attachment. New York: Basic Books.
- Bowlby, J. (1973). Attachment and loss. Vol 2, Loss, sadness and depression. New York: Basic Books.
- Bowlby, J. (1980). Attachment and loss. Vol 3, Separation, anxiety and anger. New York: Basic Books.
- Cugmas, Z. (2001). Nova spoznanja v vlogi staršev pri razvoju otrokove navezanosti. Psihološka obzorja 10, št. 2, 51–66. Ljubljana: Društvo psihologov Slovenije.
- Čačinovič Vogrinčič, G. (1992). *Psihodinamski procesi v družinski skupini*. Ljubljana: Advance.
- Čačinovič Vogrinčič, G. (1998). *Psihologija družine: prispevek k razvidnosti družinske skupine*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Čačinovič Vogrinčič, G. (2008). *Socialno delo z družino*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Čačinovič Vogrinčič, G., Mešl, N. (2019). *Socialno delo z družino: soustvarjanje želenih izidov in družinske razvidnosti*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo Univerze v Ljubljani.
- Čačinovič Vogrinčič, G., Kobal, L., Mešl, N., Možina, M. (2008). *Vzpostavljanje delovnega odnosa in osebnega sitka*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo Univerze v Ljubljani.
- Erzar, T., Kompan Erzar, K. (2011). Teorija navezanosti. Celje: Celjska Mohorjeva založba.
- Križnik Novšak, A. (2008). *Doživljanje otrok in mladostnikov v rejništvu*. Bilten skupnosti CSD Slovenije Kaljenje, 9, 18–35. Ljubljana: Skupnost CSD Slovenije.
- Križnik Novšak, A. (2012). Spremljanje otrokovega doživljanja. *Bilten skupnosti CSD Slovenije Kaljenje*, 11, str. 80–98. Ljubljana: Skupnost CSD Slovenije.
- Kompan Erzar, K., Rožič, T., Simonič, B. (2011). *Vloga in pomen navezanosti pri razvoju otrok v nadomestnih družinah*. Socialno delo, št. 50, 103–111.
- Maj, M. (2012). *Delo z matično družino*. Bilten skupnosti CSD Slovenije Kaljenje, 11, str. 109–120. Ljubljana: Skupnost CSD Slovenije.
- Mali, M. (1998). Odnos med matično in rejniško družino. *Rejniški glasnik*, 36: 3–13. Domžale: Center za socialno delo Domžale.
- Mali, M. (2008). Rejniška družina – družina s posebnimi sposobnostmi. *Bilten skupnosti CSD Slovenije Kaljenje*, 9, str. 115–131. Ljubljana: Skupnost CSD Slovenije.
- Mali, M., Rozman, V. (1994). *Da bi bilo rejništvo bolj uspešno, predlog projekta rejništva v Sloveniji*. Diplomsko delo. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.

Mesec, B. (2007). *Metodologija raziskovanja v socialnem delu I: študijsko gradivo*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Mesec, B. (2009). *Metodologija raziskovanja v socialnem delu II: študijsko gradivo*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Novak, B. (2020). *Družinski zakonik z uvodnimi pojasnili*. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.

Pravilnik o pogojih in postopkih za izvajanje Zakona o izvajanju rejniške dejavnosti (2003). Ur. l. RS 54/03, 78/08, 18/13.

Rakar, T., Čačinovič Vogrinčič, G., Zaviršek, D., Boškic, R., Sobočan, A. M., Dremelj, P., Kobal, B., Nagode, M., Žiberna, V., Kovač, N. (2010). *Postopki, organizacija in standardi na področju rejništva*. Ljubljana: Inštitut Republike Slovenije za socialno varstvo.

Rener, T., Sedmak, M., Švab, A., Urek, M. (2006). *Družine in družinsko življenje v Sloveniji*. Koper: Univerza na Primorskem, znanstveno Raziskovalno središče. Založba Annales: Zgodovinsko društvo za južno Primorsko.

Skupnost CSD Slovenije. (2020). Katalog javnih pooblastil, nalog po zakonu in storitev, ki jih izvajajo centri za socialno delo. Pridobljeno 28. 3. 2021 s <https://www.scsd.si/katalogi/katalog-javnih-pooblastil/>.

Sitar Surić, S. (2014). Soskrbništvo – rejništvo za postmoderno socialno delo. *Socialno delo*, letnik 53, številka 2, str. 109–114.

Tomec, M., Hudobivnik, T. (2012a). *Priprava otroka in družine, ki izvaja rejniško dejavnost, na rejništvo*. Bilten skupnosti CSD Slovenije Kaljenje, 11, str. 65–79. Ljubljana: Skupnost CSD Slovenije.

Tomec, M., Hudobivnik, T. (2012b). *Delo z družino, ki izvaja rejniško dejavnost*. Bilten skupnosti CSD Slovenije Kaljenje, 11, str. 99–108. Ljubljana: Skupnost CSD Slovenije.

Tomori, M. (1994). *Knjiga o družini*. Ljubljana: EWO.

Ule, M., Kuhar, M. (2003). *Mladi, družina, starševstvo*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Zakon o izvajanju rejniške dejavnosti (ZIRD) (2003). Ur. l. RS 110/02, 56/06.

Zaviršek, D. (2012). *Od krvi do skrbi*. Maribor: Založba Aristej.

Zemljič, I. (2016). *Obvezno usposabljanje rejnic in rejnikov v sistemu rejništva*. Rejniški glasnik, 50, 34–40 Domžale: Center za socialno delo Domžale.

Žiberna, M. (2005). *Vpliv skupinskega dela na kakovost izvajanja rejništva*. Magistrsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.